

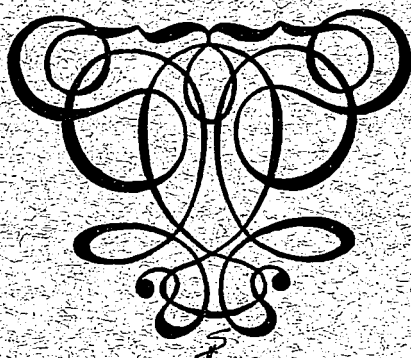
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

C. A. Reuterskiöld, Om fattigvård, understöd och folkpension. — Rudolf Kjellén, Undersökningar till politikens system. — S. D. Wicksell, Indexmetoder i befolkningsstatistiken. — Översikter och meddelanden: I. Politik: Den franska valreformen. Svensk statsrätt och svensk vetenskap inför tysk publik. Den nya finska regeringsformen och dess bestämmelser till skydd för de nationella minoriteterna. Konstitutionella frågor vid 1919 års riksdag. Av Knut Tynell. — II. Statistik och ekonomi: Världskriget och befolkningsförhållandena i Tyskland och Österrike-Ungern. Ur den nyutkomna svenska litteraturen. Av S. D. Wicksell. — Litteraturgranskningar: Ernst Höjer, Undersökning av det större och mindre jordbrukets produktion, anm. av Bengt Lanke.

ÅRG. 22

SEPTEMBER 1919

HÄFT. 4

LUND · STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION · LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar 3 kronor

PRENUMERATIONSANMALAN.

STATSVEGENSKAPLIG TIDSKRIFT öfvergår från och med år 1919 till annan ledning än den nuvarande. Den Falilbeckska stiftelsen grundad genom den hittillsvarande utgivarens storartade gäva vid Lunds Universitets 250-års-jubileum kommer att i överensstämmelse med gävo-brevet övertaga och fortsätta Statsvetenskaplig Tidskrift för politik, statistik och ekonomi under denna samma titel med tillägget Ny följd.

Tidskriftens syfte och allmänna uppställning blir densamma som förut. Den kommer sålunda att innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet lagat i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning kortfattade översikter och meddelanden, avseende att hålla läsaren på jour med vad som händer och skrives i hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande framför allt svensk men jämval annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur.

Tidskriften ämnar under den nya ledningen allt framgent göra till sina den föregående prenumerationsanmalans ord att den utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter som i dess spår kunna komma till uttryck vill söka uppnå största möjliga objektivitet, omvaxling och gedigenhet i innehållet. Den vill framtrada som ett institut för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen vilka falla inom dess ovan angivna ram.

Tidskriftens redaktion kommer att under överinseende och medverkan av Falilbeckska stiftelsens kollegium närmast handhavas av undertecknad WALLENGREN såsom kollegiets redaktionssekreterare och tidskriftens ansvarige utgivare. För redaktionen av översikter och meddelanden komma bibliotekskonsulenten KNUT TYNELL och docenten SVEN WICKSELL att medverka.

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset som från och med 1918 till följd av den våldsamma stegringen av trycknings- och papperskostnader måste höjas från förutvarande 6 kr pr år till 7,50 pr år, kommer att för år 1919 bibehållas vid detta belopp. Lösa häften säljas i mån av tillgång till ett pris av c:a 65 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos Redaktionen av Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund.

Eftertryck av tidskriftens artiklar och örriga innehåll utan angivande av källan förbjödes.

Lund i december 1918.

Sigfrid Wallengren.

Professor i statskunskap och statistik.

Robert Malmgren.

Professor i stats-, förvaltnings-, kyrko- och folkrätt.

Arthur Stille.

Professor i historia.

Martin P:n Nilsson.

Professor i klassisk fornkunskap och antikens historia.

OM FATTIGVÅRD, UNDERSTÖD OCH FOLKPENSION.

AV

PROF. JUR. C. A. REUTERSKIÖLD.

Ej utan skäl hade man kunnat förvänta, att den nya, visserligen mycket överskattade och tämligen oförtjänt beprisade, fattigvårdslagen skulle hava på ett tillfredsställande sätt besvarat frågan om fattigvårdsbegreppets närmare bestämning och särskilt avgränsat det samma från instituten pension och understöd. Så har emellertid icke skett genom själva lagen, och de ansatser till en dylik bestämning och avgränsning, som kommittémotiven verkligen innehålla, måste anses både mindre lyckliga och alls icke uttömmande. Snarare kunde man påstå, att genom den nya lagstiftningen på området den tydliga bestämningen och begränsningen enligt äldre rätt, vilken med alla sina fel dock företedde i allmänhet klarare och rakare linjer än den nya, ersatts av en viss förvirring och osäkerhet, som det kan vara skäl att i tid söka både utreda och så vidt möjligt undanrödja.

Utgångspunkten för en sådan undersökning bör tagas i ett stadgande, som fanns i gamla lagen, men anmärkningsvärt nog saknas i den nya, och vars frånvaro i denna visar, att kommittéen aldrig blivit varse den principiella innebörden och betydelsen just för fattigvårdsrätten av detta stadgande, vilket i grund och botten utgjorde och fortfarande utgör hela fattigvårdsrättens så att säga ryggrad. Detta stadgande lydde i 1871 års K. F. § 3 sålunda: »En var, som är arbetsför, skall utan fattigvårdssamhälles betungande försörja sig själv och sina minderåriga barn, så ock arbetsför man

sin hustru». I den nya lagens § 3 har bestämmelsen försvagats till följande: »Föräldrar äro pliktiga att utan fattigvårdssamhälles betungande försörja sina minderåriga barn. Enahanda försörjningsplikt åligger man gentemot hustru», varjämte hustru ålagts i förhållande till mannen en försörjningsplikt av samma art, som eljes åligger i mån av behov och förmåga föräldrar och barn, så att de ej falla fattigvården till last. Det väsentliga i skillnaden mellan 1871 och 1918 års lagtexter ligger däri, att *självförsörjningsplikten för alla arbetsföra personer* uteslutits ur 1918 års lag, fastän den fanns både i 1871 och 1853 års förordningar. Som motiv till uteslutningen anför kommittén¹, att det syntes vara »onödigt att giva särskilt uttryck åt den enskildes skyldighet att sörja för sig själv, enär sådant ligger i sakens natur och indirekt framgår av stadgandet om den obligatoriska fattigvården». Även om man icke kan gilla och godkänna de anförda skälen, helst den moderna socialistiska riktningen visst icke anser självförsörjningsplikten i detta ords gamla och egentliga mening vara någon självklar sak, får man alltså fastslå, att uteslutningen icke betyder principens underkännande, utan tvärtom dess tysta förutsättande såsom alltfört gällande även för den nya fattigvårdsrättens del.

Självförsörjningsplikten för alla arbetsföra är i själva verket fattigvårdsrättens A och O. Och man har därför svårt att värja sig för misstanken, att detta lagbudets uteslutning ur den nya lagen åtminstone tillika haft någon annan grund, helst det uppenbarligen skulle hava erbjudit betydande och kanske oöverkomliga svårigheter att, om det bibehållits, införa åtskilliga andra bestämmelser som nu finnas i denna lag, eller avfatta dem på sätt nu skett, exempelvis föreskrifterna om besvärsrätt vid vägrad fattigvård eller än mera om de allmänna förutsättningarna för erhållande av fattigvård och om fattigvårdens omfattning. Emellertid visar det återgivna uttalandet, att i allt fall kommittéen icke åsyftat något sådant, utan tvärtom anser även den nya lagen erkänna den gamla principen. Då härtill kommer, vilket är av vida större betydelse, att samma princip icke haft i gamla fattigvårdsförordningen sin

¹ Fattigvårdslagstiftningskommittéens betänkanden II Fattigvårdslagstiftningen Del I: förslag till lag om fattigvården (1915) afd. 2 sid. 37.

egentliga grund, utan där allenast uttalats med hänsyn till sin vikt just i fattigvårdsavseende, så är uppenbart, att den samma fortfarande utgör gällande svensk rätt. Såväl lösdriverilagen som författningarna om understöd i olika fall, liksom pensionsförsäkringslagen, bygga i själva verket på denna princip. Man kan följaktligen ej komma ifrån, att även den nya fattigvårdslagen måste tolkas i belysning därav och med den som yttersta grund — det är icke så, att självförsörjningsprincipen beror av fattigvårdslagen, utan alltfört så att sagda lag beror av denna princip. Därmed är en fast utgångspunkt given.

Principen, att en var arbetsför har plikt till självförsörjning och vad därav följer, innebär ej blott att vid arbetsförhet egna krafter och medel skolä utnyttjas till försörjningspliktens fullgörande, utan också att den arbetsföre är skyldig att själv förskaffa sig arbete och söka skapa åt sig nödiga arbetstillfällen. Naturligtvis kunna förhållanden inträffa, som göra alla ansträngningar i detta hänseende fruktlösa, exempelvis under stor allmän arbetslöshet och tryckta konjunkturer, men detta faktiska förhållande inverkar icke alls på förpliktelsens fortbestånd, även om dess uppfyllande därigenom blir faktiskt omöjligt. I dylika fall måste ytterst samhället vid behov ingripa, men gränsen för dess åtgöranden drages alltjämt av hänsynen till självförsörjningspliktens orubbade krav på uppfyllelse så snart och så långt den faktiska omöjligheten icke lägger hinder i vägen. Det är dessa fall, som avsågos i § 2 av 1871 års och avses i § 2 av 1918 års fattigvårdslag och som gemenligen betecknas såsom fall av frivillig eller fakultativ fattigvård, ehuru benämningen är fullkomligt missvisande, i det att frivilligheten är inskränkt till en fri prövning av de föreliggande omständigheternas karaktär av grund för faktisk omöjlighet eller icke¹. Den nya lagen är så till vida i detta stycke bättre avfattad än den gamla, som det numera uttryckligen ålägges fattigvårdssamhälle att i dessa fall »ombesörja, att den, som finnes vara i behov av fattigvård, erhåller sådan». Förtjänsten av detta tilläggs införande

¹ Den »frivilliga» fattigvården är sålunda lika obligatorisk som den »obligatoriska» själv. Motsatsen uttryckes bättre, om man kallar den senare för ordinär, den förra för extraordinär fattigvård. Frivillig är blott den enskilda och kyrkliga fattigvården.

tillkommer dock ej kommittén, utan det särskilda utskott, som i riksdagen hade att behandla lagförslaget.

Samhällets skyldighet att med sin fattigvård träda emellan är emellertid icke beroende allenast av faktisk omöjlighet för självförsörjningspliktens fullgörande, utan framstår i detta fall snarast som en extraordinär skyldighet, under det att den ordinära skyldigheten är bunden vid en helt annan förutsättning, nämligen frånvaron av självförsörjningsplikt. Detta fall avses i § 1 av såväl 1871 som 1918 års lagstiftning. För minderårig person har någon självförsörjningsplikt ännu icke uppkommit såsom aktuell, och därför är konstaterad minderårighet alltid tillräcklig, i subjektivt hänseende, för konstituerandet av samhällsskyldigheten till fattigvård efter § 1. För icke-minderåriga åter föreligger alltid i princip självförsörjningsplikt, och det fordras följaktligen, för att någon som helst samhällsskyldighet skall kunna konstitueras, först och främst styrkande av omständigheter, som lagligen upphäva eller anses medföra ett upphörande av självförsörjningsplikten. Såsom sådana subjektiva omständigheter upptager 1918 års lag »ålderdom, sjukdom, lyte eller eljes bristande kropps- eller själskrafter», vilken formulering ersatt stadgandet i 1871 års lag om »ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller lyte». Omformuleringen innebär en utvidgning och dessutom en till sin räckvidd något obestämd och oviss utvidgning. Kommittéens förslag gick ännu längre och skulle, om det genomförts, hava bragt verklig förvirring i fattigvårdsrätten — det hette där »i följd av ålderdom, sjukdom eller av annan anledning» — men redan K. M:t fann det nödvändigt att på ett klarare sätt uttrycka kravet på arbetsoförmåga eller brist på arbetsförhet.

Lagens mening, vilken givetvis icke alltid sammanfaller med den s. k. lagstiftarens, är alltså nu liksom förut den, att konstaterad avsaknad av arbetsförhet medför bortfallandet av den subjektiva förutsättningen för självförsörjningspliktens bestånd, och att endast de uppräknade omständigheterna, där de behörigen styrkas, utgöra tillräcklig grund för antagandet av sådan arbetsoförhet. Utvidgningen 1918 av dessa grunder har skett på det sätt, att genom uttrycket »eljes bristande kropps- eller själskrafter», som trädit i stället för kropps- eller sinnessjukdom och vanförhet, införts princi-

pen att vid konstaterandet av arbetsförhet avseende skall fästas ej allenast vid objektivt bestämbara omständigheter, såsom enligt 1871 års förordning gällde, utan delvis även vid blott subjektivt bestämbara fakta. Sjukdom och vanförhet kan åtminstone av sakkunnig på objektiva grunder konstateras, men »eljes bristande krafter» är icke i och för sig ett sådant faktum, utan tvärtom något relativt, som endast under vissa, subjektivt bestämda, förutsättningar upphäver arbetsförheten. Dessa förutsättningar äro att söka dels i relationen mellan det mått av kropps- och själskrafter, som i allmänhet måste fordras för självförsörjningspliktens aktualitet, och det mått därav, som vederbörande efter uppskattning kan anses äga, dels också i fixerandet av dessa mått, vilket överlämnats åt myndigheterna själva. Att i följd härav åtskilliga fall kunna indragas under arbetsförhet, vilka strängt taget icke borde höra dit, är uppenbart, men i och med detta blir utvidgningen obestämmd och begränsningen oviss.

Än mera skärpes detta förhållande därav, att varken de bristande krafterna eller övriga objektivt verkligen bestämbara omständigheter utan vidare kunna grunda arbetsförhet. Det är icke vilken sjukdom som helst, vilket lyte som helst, vilken kraftbrist som helst o. s. v., som lagen erkänner såsom tillräcklig grund för arbetsförhet, utan den fordrar härför ytterligare, att sagda sjukdom, lyte, kraftbrist o. s. v. skall vara av den art, att den har till omedelbar följd oförmåga »att genom arbete försörja sig», såsom 1918 års lag uttrycker saken, eller »att genom arbete förvärva vad till livets uppehållande oundgängligen erfordras», såsom det hette i 1871 års förordning. Otvivelaktigt innebär den nya lagen här ej blott en försämring, utan en ren cirkel, som endast därför icke genast märkes, att grundsatsen om arbetsför persons självförsörjningspligt ur texten uteslutits. Strängt taget utsäger den nya lagen, sådan den nu lyder, ingenting annat, än att ordinär fattigvård skall lämnas, när självförsörjningsplikten på grund av angivna omständigheter upphör, men den bestämmer icke måttet av den subjektiva brist, som fordras för ett sådant upphörande, och skulle därför lätteligen kunna tolkas som överlämnande fixeringen härav från fall till fall. Den äldre rätten var i detta stycke visserligen vida strävare, men också objektivt fullt klar: icke förrän bristen gjorde det

omöjligt att genom arbete förvärva det för livets uppehållande oundgängligen nödvändiga, kunde oförmåga eller arbetsförfhet anses konstaterad. I själva verket betyder dock utslutningen ur nya lagen av detta stadgande endast, att frågan vad som ligger i begreppet »försörja sig» eller självförsörjning icke längre ens i fattigvårdsavseende beror av fattigvårdslagen, som i stället här hänvisar till eljest gällande svensk rätt och den bestämning av detta begrepp, som där kan vara given — låt vara, att den kommitté, som framlagt förslaget, alldeles icke insett denna konsekvens av sin egen bristfälliga princip eller kanske rättare principiöshet.

Självförsörjningsbegreppet i svensk rätt har emellertid icke förändrats, därför att 1871 års förordning upphäfts av 1918 års lag. Och frågan blir då, om den bestämning, som i 1871 års förordning var given, hänförde sig allenast till fattigvårdsrätten, eller om den återgav just svensk rätt i allmänhet. För besvarande av frågan torde det vara tillräckligt att erinra om det begrepp, som t. ex. den fortfarande gällande lösdriverilagen av 1885, för övrigt i likhet med andra författningar, förutsätter. När i § 1 av lösdriverilagen talas om underlåtande »att efter förmåga söka ärligen försörja sig», så får ett sådant underlåtande ej anses föreligga, så länge vederbörande genom sitt arbete förvärfvar åtminstone vad som oundgängligen erfordras för livets nödtorftiga uppehållande: klart framgår detta av § 7, som förbjuder tvångsarbete (d. v. s. exekutivmedlet¹ för framtvingande av en motprästation som valuta för den försörjning vederbörande tvungit samhället att sätta istället för den underlåtna självförsörjningen), så snart någon av vissa uppräknade omständigheter — de samma som i § 1 av 1871 års fattigvårdsförordning uppräknats — konstaterats omöjliggöra förvärvet av vad till livets uppehållande oundgängligen erfordras. Eller med andra ord, självförsörjningsbegreppet är, även i fattigvårdshänseende efter 1918 års lag, precis det samma som förut och omformuleringen av denna lags § 1 kan icke härpå utöva någon som helst inverkan, utan

¹ Men varken straff- eller uppfostringsmedel: lösdriveriet skulle fullständigt felbedömas och felbehandlas, om det inordnades i straffrätten eller därmed sammanhängande rättsområden; jfr REUTERSKIÖLD, Förvaltningen 1, sid. 58 ff.

denna paragraf måste tvärtom tolkas med utgångspunkt just i sagda begrepp.

Bortfallandet av de subjektiva förutsättningarna för de arbetsföres självförsörjningsplikt medför icke utan vidare ett upphörande av denna. Tvärtom kräver lagen såsom både av den nya och den gamla fattigvårdsrätten framgår, att härtill dessutom fordras avsaknad av »medel till livsuppehälle» eller, som det förr hette, av »egna medel». Även vid bristande arbetsförhet kvarstår alltid självförsörjningsplikten, om och så länge medel ändock finnas för livsuppehållet. Grunden till denna bestämmelse är samhällets erkännande av privategendomen och privatföretagsamheten såsom princip för sin egen livsform, varmed följer, att, då samhället låter nyttigheternas förvärvande och utnyttjande principiellt bero av de enskildes fria verksamhet, det också av de enskilde kräver, att dessa i den mån de lagligen kunna förfoga över nyttigheter, i första hand göra sig dem till godo för sitt livsuppehälle och därmed förskaffa sig vad till livets uppehållande oundgängligen tarvas. Först om eller när någon saknar såväl arbetsförhet som förfogandemöjlighet över andra nyttigheter än egen arbetskraft, upphör självförsörjningsplikten att vara aktuell.

Med upphörandet av självförsörjningsplikten, som dock alltid står kvar såsom potentiell och därför kan när som helst återupplivas, inträder principiellt samhällets skyldighet till ordinär fattigvård. Denna skyldighet har såväl 1871 som 1918 ålagts kommunen i egenskap av fattigvårdssamhälle — annorlunda i gamla tider¹ — varvid den synpunkten torde få anses hava varit legislativt avgörande, att skyldigheten borde ligga å det grannelagssamhälle, som i övrigt organiserats för de egentliga kommunala uppgifternas omvårdnad; det samhället har i senare tid utgjorts just av socknen eller som den nu kallas kommunen, i äldre tid åter av häradet. Men kommunens skyldighet, grundad i den offentliga grannelagsrätten, är icke primär, utan subsidiär, i det att den icke inträder, förrän det visar sig, att nödig vårdnad varken skall lämnas eller faktiskt lämnas af annan därtill särskilt förpliktad eller av någon, som frivilligt träder emellan. Enligt 1871 års förordning fordrades

¹ Jfr DAHLBERG, Sv. Fattiglagstiftningens historia s. 63 ff.

för aktualisering av samhällets skyldighet till ordinär fattigvård, att den behövande saknade även »underhåll och vård av annan», och i 1918 års lag uttryckes förhållandet så, att fattigvård skall lämnas den behövande, »där hans behov icke annorledes avhjälpes». Ändringen beror av en önskan att komma ifrån den felaktiga tolkning¹ av orden »sakna underhåll och vård av annan», som genom kammarrättens praxis inrotat sig, men som säkerligen efter hand utan sådan ändring kunnat rättas — ansatser härtill även inom kammarrätten hava ingalunda saknats. I vissa fall erhåller kommunen, sedan den meddelat erforderlig fattigvård, ersättningstalan härför mot den, som varit i första hand vårdnadspliktig, men underlåtit att fullgöra sin skyldighet. För den nu föreliggande frågan sakna emellertid föreskrifterna härom betydelse.

Den ordinära, liksom den extraordinära, fattigvårdsskyldigheten för samhället innebär, att den omöjligvordna självförsörjningen ersättes av försörjningsåtgärder från samhällets sida. Huru långt åter dessa åtgärder kunna sträcka sig och huru omfattande vårdnaden kan vara, utan att karaktären av fattigvård går förlorad eller upphör, är härmed givetvis icke avgjort, men blir för fattigvårdsbegreppets fixering av största vikt att få avgjort. Fasthåller man emellertid, att fattigvården alltid träder *i stället för* självförsörjningen, så lärers principiellt vara tydligt, att fattigvården endast kan avse att giva vad som eljes vid självförsörjning kunnat erhållas, och att härvid icke kan tagas i betraktande annat eller mera än vad vid självförsörjning *antingen* vore i allmänhet oundgängligen erforderligt för livets uppehållande, på vilken ståndpunkt 1871 års förordning ställde sig genom orden »då skall nödtorftig fattigvård honom lämnas», eller ock genomsnittligt är att anse som normalt existensminimum för behövande av den kategori dit vederbörande fattigvårdstagare hör med hänsyn till ålder och övriga subjektiva omständigheter, vilket torde vara meningen i 1918 års lag, då där säges, att fattigvård »omfattar det underhåll och den vård, som äro erforderliga, samt för minderårig jämväl uppfostran». Utöver ett

¹ Härom se EKEBERG i Ekon. Tidskrift. 1905 sid. 295 ff.

dera av dessa mått kan fattigvården icke gå utan att förvandlas till välgörenhet.

Samhällets fattigvård och individens självförsörjningsplikt skulle, då möjligheten att vid fattigvården överskrida sagda mått ingalunda helt kan uteslutas, lätteligen kunna komma i inbördes strid, så vida ej för fattigvårdsbegreppets fullständiga bestämmande fordrades något mera än vårdnadens begränsning till detta mått. Samhällets fattigvård har därför gjorts subsidiär även i den mening, att den så att säga endast utgör ett förskott, som vid en i princip alltid möjlig aktualisering av självförsörjningsplikten skall återgäldas¹. Utan ett sådant häftande för tilldelad fattigvård skulle självförsörjningsplikten undergrävas och fattigvården bli något helt annat än ersättning för omöjlig självförsörjning. Å andra sidan medför häftandet ett starkt beroende och en personlig osjälvständighet för den behövande, i det att de framtida återbetalningsmöjligheter, på vilka fattigvården så att säga drager en växel, alltför ofta äro eller bli illuoriska. Det oaktat kan återbetalningskravet principiellt icke av svensk rätt släppas, varemot in casu ett eftergivande av fordringen väl må vara möjligt, såsom även uttryckligen av fattigvårdslagstiftningen medgivits.

Sammanfattas det sagda, kan den offentliga fattigvården, såsom den samhället åliggande fattigvården också brukar betecknas, bestämmas som *den nödvändiga försörjning samhället, vid omöjligvorden självförsörjning, subsidiärt har att lämna en behövande individ mot samtidig² eller framtida ersättning*. Att denna bestämning alldeles icke överensstämmer med den beskrivning, som fattigvårdskommittéen, under påstående att varje försök till uttömmande bestämning vore fåfängt, sökt giva, ligger i sakens natur, men ändrar heller intet som helst i bestämmningens riktighet. Kommittéens beskrivning³ av »det karakteristiska för våra dagars offentliga fattigvård i förhållande till annan understödsverksamhet» lyder

¹ Se 1918 års lag § 62, och 1871 K. F. § 36.

² Samtidig ersättning kan förekomma i sådana fall, då fattigvård måste ges, ehuru egna medel i viss utsträckning finnas, emedan den behövande varken själv kan eller har annan som kan göra dessa medel nyttiga, jfr. 1918 års lag § 62:2, och K. F. 1871 § 36:1, 2.

³ Se anf. Förslag till lag om fattigvården (1915) I afd. 2 sid. 2.

så: »den offentliga fattigvården är det borgerliga samhällets understödsverksamhet för behövande till fyllande av deras levnadsbehov i de fall, då detta icke tillgodoses genom särskilda till betryggande av samhällsmedlemmarnas ekonomiska ställning avsedda inrättningar eller anordningar. Fattigvården karakteriseras således därav, att den icke hänför sig till några vissa kategorier eller klasser av medborgare, såsom vissa ålders- eller samhällsklasser, ej heller till vissa slag av nödlägen, utan omfattar alla slag av behövande och nödlägen, för vilka hjälp icke är på annan väg beredd. I jämförelse med annan samhällelig understödsverksamhet har fattigvården alltså en mera universell karakter. Den har att träda till, när helst och av vad orsak nöd uppstår och hjälp icke eljes är beredd, likasom då denna hjälp befinnes otillräcklig». Huru mycket som av denna svamlade beskrivning är riktigt, läser utan vidare framgå av en jämförelse med den ovan givna bestämningen, men klart är, att ett lagförslag, som bygger på dylik grund, icke kan hava mycken inre följdriktighet och klarhet, så vida ej lagen gjorts utan hänsyn till den i beskrivningen framkomna uppfattningen.

* * *

Skulle självförsörjning bliva omöjlig, icke helt och hållet, utan blott delvis, så är klart, att den offentliga fattigvården endast har att träda emellan så långt, som självförsörjningen brister, d. v. s. ersätta denna allenast delvis. I detta fall uppstår spørsmålet, huruvida självförsörjningsplikten i sin helhet fortbestår, ehuru till en viss grad försvagad, eller om den i viss omfattning eller utsträckning upphört och sålunda blott delvis eller i vissa avseenden fortbestår. Allteftersom spørsmålet besvaras på ena eller andra sättet, kommer fattigvården att hänföras till i förra fallet behovet av livsuppehälle i allmänhet, i det senare åter något särskilt behov, t. ex. av bostad, värme, kläder, föda o. s. v.; båda delarna äro lika möjliga och synas icke i och för sig medföra någon juridisk åtskillnad. Däremot har det ur rättslig synpunkt betydelse, om självförsörjningsplikt över huvud består fastän försvagad, eller om den upphört, försåvidt fråga uppstår om fattigvårds ersättande med annat understöd. Kan självförsörjningsplikt som upphört återställas, eller

har den ej upphört, utan ännu består, vore väl så möjligt, att dess fullgörande eller återställande underlättades genom även samhälleligt bistånd utan fattigvårdskaraktär.

Ett samhälleligt understödjande av den självförsörjningspliktige, med avseende å vare sig honom eller henne själv eller någon, vars försörjande ingår i den självförsörjningspliktiges åligganden, får uppenbarligen icke vara sådant eller hava sådan karaktär, att genom dess mottagande försörjningsplikten på något som helst sätt försvagas, men kan å andra sidan icke heller förekomma utan dylik verkan, förrän eller där icke försörjningsplikten redan är av andra omständigheter att anse som lagligen försvagad. Kan pliktens hela fullgörande objektive fordras — bortsett från rent yttre, faktisk omöjlighet, som föranleder extraordinär fattigvård — så finnes intet skäl för ett samhälleligt ingripande med understöd. Skillnaden mellan ett understöd av förra och av senare slaget visar sig dels däri, att den med fattigvård följande återbetalningsplikten icke vidhäftar annat understöd, dels också däri, att annat understöd icke såsom fattigvård avser att helt eller delvis *ersätta* självförsörjningen utan allenast att *underlätta* densamma. För ett dylikt underlättande utan återbetalningsskyldighet måste dock tydligen kunna angivas någon grund, som ger denna understödsform företräde framför fattigvård.

Naturligtvis kan såsom allmän sådan grund åberopas, att det ur samhällets synpunkt måste vara av intresse att minska antalet fattigvårdstagare, men om därigenom ändock icke antalet självförsörjare egentligen ökas, utan blott förhindras att hastigare nedgå, så lärer denna allmänna grund knappast kunna anses avgörande, i synnerhet som kostnaderna för samhälleligt understöd utan fattigvårdskaraktär säkerligen icke understiga dem för den eljes ökade fattigvården. Med fäst avseende härpå *förutsätter också understödet utan fattigvårdskaraktär städse något speciellt förhållande eller någon särskild omständighet*, som medför, att det även ur samhällets egen synpunkt framstår som riktigare att lämna dylikt understöd i stället för fattigvård¹. Denna särskilda grund kan

¹ Det är iakttagelsen härav, som föranlett fattigvårdskommittéen att söka karakterisera fattigvården såsom »mera universell» än annat understöd; jfr ovan sid. 256.

vara antingen i lag eller författning bestämd eller överlämnad åt vederbörande myndighet att från fall till fall fastställa och bestämma.

Genom lagen av 14 juni 1918 om kommunala pensionstillskott och sjukvårdsbidrag har för kommunerna möjliggjorts att lämna dylika understöd utan fattigvårdskaraktär dels i penningar eller naturaförmåner åt personer, som enligt 1913 års pensionsförsäkringslag äro berättigade att uppbära pension eller pensionsunderstöd, men ändock finnas vara i behov av fattigvård, dels ock i form av bidrag till bestridande av kostnader, gemensamt med pensionsstyrelsen, för vårdnads beredande till förebyggande eller hävande av arbetsoförmåga. Redan genom ändamålsbestämmelsen har angivits en särskild grund för understödets utgående utan fattigvårdskaraktär, nämligen i ena fallet utfyllnad av en uppenbart otillräcklig pension, i det andra utfyllnad av kostnader, som göras för att dels undvika framtida samhälleliga understöd vid varaktig invaliditet, dels upphäva faktiska omständigheter, vilka föranlett eller komma att föranleda självförsörjningspliktens nedsättning eller upphörande. I båda fallen måste uppenbarligen tillika vara styrkt, att understödsmottagaren varken genom eget arbete eller genom egna medel är i stånd att åstadkomma det resultat, som här åsyftas såsom önskligt — i ena fallet självförsörjning i trots av försvagad förmåga och plikt därtill, i det andra vårdnad utöver livets uppehälle till möjliggörande av fortsatt eller framtida sådan försörjning. Att dylika understöd icke få tilldelas andra än i kommunen mantalskrivna och hemortsberättigade personer, visar understödets nära samband med samhällets fattigvårdsskyldighet. Då lagen härutöver medger samhället att själv bestämma de ytterligare grunder, som skola iakttagas eller att, om inga sådana bestämmas, låta det ankomma på fattigvårdsstyrelsen, som skall handhava tilldelandet av dessa understöd, att härom besluta från fall till fall, torde vara obestriddigt, att understödet endast bör beviljas under förutsättning, att *in casu* grundad anledning finnes för antagandet att ändamålet, fattigvårds varaktiga undvikande, genom understödet verkligen skall vinnas och därförutan icke kan vinnas.

Alldeles liknande gäller om det understöd, varom stadgas i pensionsförsäkringslagens § 33 och som, efter den kommunala pen-

sionsnämndens prövning och beslut, tilldelas såväl den som efter fyllda 15 år blir till arbete varaktigt oförmögen, men för vilken inga pensionsavgifter blivit erlagda, ävensom den, vilken vid nämnda ålder redan är varaktigt arbetsoförmögen, som ock föräldrar, vilka äro till arbete varaktigt oförmögna utan att vara pensionsberättigade, för deras barn under 15 år. Dessa understöd, vilka skäligen kunna betecknas som pensionsunderstöd, skola utgå efter samma grunder, som i lagens § 6 stadgats rörande pensionstillägg — med undantag av vad om procentuellt tillägg är stadgat — och sålunda högst utgöra 150 kr. för man och 140 kr. för kvinna samt 75 kr. för vart barn med avdrag av sex tiondedelar av det belopp, varmed pensionstagarens årsinkomst överstiger visst i lagen angivet belopp. Liksom pensionstillägg får ej heller pensionsunderstöd beviljas eller vidare utgå, med vissa undantag, till den, som uppenbarligen icke efter förmåga söker ärligen bidraga till sin försörjning eller är hemfallen åt dryckenskap, och skall sådant understöd där vederbörande för sin försörjning anlitar allmänna fattigvården, för tid, varunder fattigvård till honom utgår, tillfalla fattigvårdskommunen, så vidt för täckande av dess kostnad erfordras. Pensionsunderstödet skall eljes under vistelse å allmän fattigvårds- eller sjukvårdsanstalt eller annan allmän anstalt tillfalla anstalten, som därmed äger att göra sig betäckt för kostnader. Alltså avser pensionsunderstödet tydligen att underlätta självförsörjningen och förutsätter, att denna därigenom blir åtminstone mera möjlig i fall, där den eljes kunde synas omöjlig eller väsentligt försvårad. Så snart åter ändamålet, fattigvårds undvikande, ej längre av understödstagaren allvarligt eftersträvas eller eljes kan uppnås, upphör pensionsunderstödet att utgå till den behövande själv. Pensionsunderstödet har med andra ord sin särskilda grund däri, att understödstagaren, som genom sin arbetsoförmögenhet saknar subjektiva förutsättningar för självförsörjningsplikt, även lider av en viss ekonomisk invaliditet, som gör hans »egna medel» otillräckliga för livsuppehållet: genom utfyllnad härav vill man göra en självförsörjning fortfarande möjlig och sålunda utesluta fattigvård.

Vad åter angår de avgiftspensioner med eller utan pensionstillägg, varom 1913 års pensionsförsäkringslag även stadgar, och som kunna betecknas som folkpensioner, så kunna dessa icke betraktas

som samhälleliga understöd, utan utgöra en lagligen tillförsäkrad inkomst på grund av fullgjord avgiftsplikt och i förhållande till inbetalda avgifter. Men med avseende å tidpunkten och villkoren för pensionsrättens inträde, föreligga åtskilliga beröringspunkter med fattigvårdsrätten, vilka icke kunna lämnas ur sikte i detta sammanhang. Rätten till folkpension inträder enligt lagens § 2 dels vid varaktig oförmåga till arbete, när helst denna oförmåga kan konstateras, dels, oavsett huruvida sådan oförmåga förefinnes eller ej, vid fyllda sextiosju år, d. v. s. på grund av inträdd ålderdom. Varaktig arbetsoförmåga skall anses vara för handen hos den, som befinner »till följd av ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller lyte vara ur stånd att vidare försörja sig genom sådant arbete, som motsvarar hans krafter och färdigheter». De subjektiva omständigheter, vilka sålunda grunda arbetsoförmåga, äro angivna på ett sätt, som fullkomligt anknyter till uppräkningslagen i § 1 av 1871 års fattigvårdsförordning och som där grundar upphörandet av självförsörjningsplikt, såvida ej egna medel finnas, d. v. s. såvida arbetsinvaliditeten är åtföljd även av ekonomisk invaliditet. Enligt pensionsförsäkringslagen åter är för inträdet av rätt till folkpension redan arbetsinvaliditet tillräcklig och något upphörande av självförsörjningsplikt förty icke nödvändig förutsättning, men dessutom kräves icke heller, för att arbetsinvaliditet må anses vara för handen, samma grad därav, som enligt 1871 års fattigvårdsförordning fordras.

De uppräknade omständigheterna behöva nämligen icke, såsom enligt fattigvårdsförordningen, vara sådana, att i följd därav förvärv av vad till livets uppehållande oundgängligen erfordras blir omöjligt, utan blott sådana, att i följd därav vederbörande är »ur stånd att vidare försörja sig genom arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter», d. v. s. arbetsinvaliditet i pensionsförsäkringslagens mening med rätt till folkpension inträder redan innan självförsörjningsplikten på grund av sådan invaliditet upphör med skyldighet för samhället att giva fattigvård. Naturligtvis kan tvistas om storleken av den gradskillnad i arbetsinvaliditet, som här föreligger — den beror av rätta innebörden i de sist citerade orden — men att en viss gradskillnad med nyssnämnda påföljd verkligt föreligger, synes icke kunna dragas i tvivelsmål, då under alla för-

hållanden oförmågan att »vidare försörja sig» måste bestämmas i relation till den försörjning vederbörande före invaliditeten varit i stånd att skaffa sig och sålunda icke behöver gå ända därhän att den framstår som oförmåga att för framtiden skaffa sig t. o. m. blott det oundgängligen för livsuppehållet erforderliga¹. Härmed är också klart, att folkpensioneringen principellt förutsätter en fortbestående självförsörjningsplikt, till vars säkrare fullgörande folkpensionen skall tjäna som medel. Genom avgiftsplikt under den tid, då självförsörjningsplikten är fullständigt oförsvagad, har man velat skapa garanti mot inträdet av även en fullständig ekonomisk invaliditet vid den tid då arbetsinvaliditet normalt kan befaras (ålderdom) eller eljes oförväntat (blir ett faktum. På sådant sätt kan självförsörjningsplikten och möjligheten av dess fullgörande tryggas även för tillfällena, då den under andra förhållanden skulle

¹ Uttrycket »vidare», sammanställt med »försörja sig» anses böra tolkas som »för framtiden», eller »för hela den följande tiden», men denna tolkning är icke den enda möjliga, även om den varit avsedd, utan »vidare försörja sig» synes minst lika väl kunna tolkas som »i vidare mån försörja sig»; båda tolkningarna äro förenliga med den här förfäktade innebörden av oförmågan. Emellertid finnes även en annan uppfattning af denna innebörd — återgiven i *Lindstedt och Marcus*, Folkpensioneringen under lagens § 2 — vilken går ut därpå, att oförmågan att »försörja sig» dels blott skulle avse egen försörjning, ej försörjning av maka och barn, vilken mening synes vara nog så omtvistelig, men i detta sammanhang må lämnas därhän, dels skulle innebära icke att vederbörande måste »vara fullständigt invalid, d. v. s. ur stånd att genom eget arbete ens kunna bidraga till sin försörjning, utan endast att hans arbetskraft är så nedsatt, att den ej kan vara tillräcklig för att bereda vad som oundgängligen erfordras för hans uppehälle». Beträffande sistnämnda uppfattning bör framhållas, att lika riktigt som det är att fullständig invaliditet ej behöfver föreligga, lika felaktigt är det att som motsättning till »fullständig invaliditet» angiva en så nedsatt arbetskraft, att den ej räcker för anskaffande av det oundgängligen erforderliga — tvärtom består den fullständiga invaliditeten just häri. Uttrycket »arbete, som motsvarar hans krafter och färdigheter» anses angiva å ena sidan att yrkesinvaliditet måste beaktas, så att den som haft sin försörjning i yrke, för vilket fordras särskild utbildning, kan anses invalid, om han icke vidare är i stånd att arbeta i detta yrke, men å den andra, att, därest han tillika har »krafter och färdigheter» av annat slag som kunna utnyttjas till försörjning, inträffad yrkesinvaliditet icke heller får anses i och för sig medföra sådan arbetsinvaliditet, varom lagen talar; självförsörjningsplikten är nämligen fullständigt oberoende av varje yrkesutbildning och upphör ingalunda redan med inträffad yrkesinvaliditet.

upphöra och därmed behovet av fattigvård ytterligare till antal och omfång inskränkas.

Att de s. k. pensionstilläggen till avgiftspensionerna, både fasta och procentuella, hava helt och hållet samma syfte som avgiftspensionerna själva, behöver knappast framhållas. Då lagen i sin § 6 stadgar, att fast pensionstillägg och, utom i vissa avseenden, procentuellt pensionstillägg skall utgå av allmänna medel till pensionsstagare, som är »till arbete varaktigt oförmögen», utan, att därför hans självförsörjningsplikt måste hava upphört, och som icke har egen årsinkomst av 300 kr. eller mera för man, 283 kr. eller mera för kvinna och i vissa fall 125 kr. eller mera för varje barn, så betyder detta, att inkomst över nämnda belopp tillsammans med utgående avgiftspension präsumeras utesluta sådan ekonomisk invaliditet, som, därest tillika de subjektiva förutsättningarna för självförsörjningsplikt upphört, skulle medföra ordinär fattigvård. Genom pensionstilläggen, som högst utgöra 150, resp. 140 och 75 kr., vinnes då, att, även om den ekonomiska invaliditetsgränsen nedåt överskridits, självförsörjningsplikt och självförsörjningsmöjlighet dock bevaras så långt ske kan — först därefter tager fattigvården vid.

Skillnaden mellan fattigvård och folkpensionering ligger här med i öppen dag. Den förra förutsätter självförsörjningspliktens upphörande, den senare principiellt dess fortbestånd. Den förra avser att lämna en samhällelig försörjning mot återbetalningsskyldighet och i ett omfång, som högst motsvarar visst existensminimum vid självförsörjning, samt träder i stället för denna; den senare avser att lämna ett samhälleligt bidrag utan återbetalningsskyldighet till stärkande och bevarande av självförsörjningen i största möjliga omfång. Fattigvården ställer mottagaren under en samhällets kontroll, som är ofrånkomlig på grund av vårdnadsbehovet; folkpensioneringen medför ingen särskild kontroll utom vad angår pensionstilläggen, vilka liksom pensionsunderstöden kunna ökas eller minskas i mån som den ekonomiska invaliditetsgränsen närmas eller fjärmās, i följd varav pensionsnämnderna hava att vaka häröver¹.

¹ Jfr instruktionen 31 dec. 1918 § 2, b) (Sv. förf. Samling nr 1088).

UNDERSÖKNINGAR TILL POLITIKENS SYSTEM.

AV

PROFESSOR RUDOLF KJELLÉN.

3. Statfolket.

Demopolitik.

(Forts.)

Icke heller på demopolitikens kapitel har den politiske systembyggaren andras arbete att anknyta vid. Etnograferna bekymra sig i det hela icke alls om staffolken, och deras egna system ha intet att göra med politiska gränser. Jag känner överhuvud endast ett arbete, som av titeln att döma kommer våra synpunkter närmare, nämligen WOLTMANN, Politische Anthropologie, 1903; tyvärr mig eljest otillgängligt. Men om föregångare sålunda åter saknas, så betyder det här mindre än på något annat område; ty ingens stades har uppgiften visat sig så lättlost och förty tacksam, sedan grundmotivet en gång fastslagits. Detta är också den avdelning, där systemet först färdigställdes¹, och där lösningen i alla avseenden förefaller att vara mest definitiv.

I. *Folkslaget*. Orienteringen utåt gäller här folkfamiljen. Vi röra oss nu åter med ett historiskt fenomen, som utvecklats från stark lokal begränsning (skandinaver) i vidare ringar (germaner, den vita rasen), tills cirkeln vill omfatta mänskligheten själv som planetarisk familj motsvarande statssystemet och världsmarknaden — världskriget har även i detta hänseende sprängt gränser i hittills osedd omfattning. Här gäller nu att bestämma statens plats, och detta blir som alltid en fråga om omgivningen; men nu icke grannar, och icke heller affärsvänner, utan fränder.

Disciplinens namn gör här intet huvudbry; sedan »demopolitik» uppflyttats till genus, blir species självklart etnopolitik — ett nytt fall av terminologisk degradation vid sidan av ekonomipolitik — efter det grekiska ord som betecknar folk som ett företrädesvis somatiskt begrepp (1918, s. 124). Själva objektet kan rubriceras folkrasen men ännu hellre *folkslaget*, som synes en nyans mera neutralt. Folkslaget pekar alltså på läget inom folkvärlden, i klar analogi till riksläge och hushållssfär.

Närvarande kapitel sammanfattar följaktligen de politiska relationer som innebo i affiniteten. Innan vi eftertänka deras karaktär, måste vi emellertid genom en förberedande undersökning underrätta oss om, huruvida här är fråga om en eller flera släkt-tavlor. Om statfolket tillhör ett och samma folkslag, då är vägen klar, orienteringen lika enkel som för rike och hushåll, vilka alltid framstå som enheter. Men denna förutsättning — vi kalla den nationalstaten — är erfarenhetsmässigt ingalunda alltid förhanden, eller är den endast delvis realiserad. I sådana fall måste först undersökas, huru folkroppen är etniskt fördelad hemma; och sedan kompliceras studiet genom tvånget att följa varje element för sig i dess yttre förbindelser.

Alltså upprulla sig vid ingången till etnopolitiken de stora nationalitetsproblemen, inåt som utåt, med tillhörande irredenta inom- och utomhus. I själva verket ha de på statsutvecklingens hittillsvarande ståndpunkt — med dess rena territorialstater som Österrike och Schweiz eller »pseudonationalstater» (SUPAN) som Ungern och Ryssland eller intecknade nationalstater som Tyskland — bildat disciplinens huvudinnehåll. Det återstår nu att avvakta, i vilken mån världskrigets segerherrar förmå avveckla dem i enlighet med sina egna högtbesvarna principer; i alla händelser ha de nått en aktualitet som aldrig tillförene.

Det är tydligt, att de etnopolitiska problemen bli va helt andra på vägen till nationalstaten än framme vid målet. I förra fallet koncentreras de på målet: affiniteten verkar här en lockelse, som efter omständigheterna kan stegas till centripetalkraft (Italien)

¹ Se den tyska uppl. av Staten som livsform (utg. april 1917) s. 95 n., och denna tidskrift 1918, s. 124 f.

eller centrifugalkraft (Österrike) och till slut alldeles förändra stats-systemet. I ett system av fullbordade nationalstater komma dessa krafter till ro, och hela kapitlet förlorar i betydelse. Nu gäller det endast att, efter etnografiens anvisningar, fixera statens större eller mindre isolering eller sammanhang med närskylda. Synpunkten är här icke inriktad på tryck eller beroende överhuvud, som i motsvarande kapitel av geo- och ekopolitik, utan snarare på trygghet och skydd: affiniteten förefaller som en förhandsgaranti mot onda anslag. Visserligen har erfarenheten tills dato icke mycket stöd att lämna här, den tyckes snarare ge utslag i riktning mot det kända ordet att »släkten är värst». Här lurar dock en felkälla: det är icke som fränder utan som grannar, d. v. s. konkurrenter, besläktade folk så ofta tecknat blodig skrift mot varandra i hävderna. Här föreligger en konflikt mellan blodet och realintresset, där det senare överväger. Med stigande kultur skall blodet måhända även hos folken visa sig tjockare än vattnet. Vi tänka på de sammanslutningar som ligga i tidens anda; utan tvivel skola de vara lättare att åstadkomma och en nyans hållbarare, om de ingås mellan fränder än mellan oskylda. I detta avseende synes framtidens etnopolitik skola få sitt mesta praktiska intresse; och åtskilliga företeelser under världskrisen (panslavismen, det anglo-amerikanska vapenbrödraskapet, Italiens och Rumäniens avfall till den romanska sidan, den nya skandinavismen) peka mot en sådan framtid¹.

II. *Folkstocken*. När relationerna till andra folkslag ligga klara, koncentreras uppmärksamheten på folkpersonen själv, härvid likgiltigt om han sammansättes av flera etniska element eller ej. Liksom hos andra personer kommer även hos folket det kroppsliga först i betraktande; man kan rent ut säga folkroppen, men det tekniska uttrycket är *folkstocken*. För den vetenskapliga signaturen går tanken lika osökt till »fysiopolitik», i anslutning till fysiologi som motsats och pendant till psykologi, och jag har redan vid ett par tillfällen betjänat mig av denna terminologi². Sedan vi nu måst avslå sammansättningsledet fysis åt det svär-

¹ Allianser på affinitetens grund höra alltså hemma även i detta kapitel.

² Der Staat als Lebensform s. 95 n. och Statsv. Tidskrift 1918, s. 125.

rubricerade tredje kap. av geopolitiken (H. III s. 175), få vi emellertid skapa en ny term här. »Biopolitik» synes ligga nära, men är ävenledes engagerad på annat håll, där det behöves bättre (se nedan). Det rent fysiska omsättningsförloppet i folkkroppen kunde beläggas termen »somatopolitik», men den lämnar den kulturella cirkulationen (genom migration) utanför. Då inställer sig plethopolitik (DANIELSON), bildat av ett grekiskt ord som betyder massa, tal, kvantitet, icke minst med hänsyn just till demos; alltså i allo adekvat, i detta hänseende överlägset t. o. m. fysiopolitiken — då lär man få överse med dess brist på associationer i allmänna språkbruket.

Det är befolkningsstatistiken, som tillhandagår med material för vårt politiska studium på detta kapitel. Redan det samlade folktalet intresserar oss i många avseenden. Det ger oss det bästa måttet för statens storhet, så vidt den kan uttryckas i ett tal. Det ger oss även ett begrepp om dess relativa utveckling, nämligen när det ses i förhållande till givna normaltal för folkfamiljen eller kulturkretsen. Det får djupare betydelse, om det sedan ställes i relation till det egna riket, resp. hushållet; därvid komma i dagen så djupt ingripande problem som över- och underbefolkning, resp. över- och underproduktion¹. Men ännu mera intresserar folkväxten med dess konstituerande faktorer: positiva eller inkomster (födelse, invandring) och negativa eller utgifter (dödsfall, utvandring). Även vissa rent fysiska egenskaper hos folket kunna här komma i betraktande såsom viktiga för arbetets och krigets ändamål. Det behöver icke närmare påvisas huru rikt detta kapitel är på uppgifter för staten, som i en sund folkhälsa ser en huvudbetingelse för sin egen lyckliga utveckling — det räcker med ett enda ord, tvåbarnsystemet.

III. *Folksjälen*. Det följer av sig självt, att slutkapitlet nu skall handla om *folksjälen*, och att namnet på vetenskapen blir psykopolitik, eller psykologi uppflyttad på statens plan och sedd ur statliga synpunkter. Är befolkningspolitiken pendant till närmast föregående disciplin, så har denna sin pendant i folkpsykologien. Här finnas stora och lärda arbeten av allmänt slag

¹ Staten som livsform ss. 123, 127.

(WUNDT) och därtill ett otal karaktäristiker av särskilda folk; vad som saknas är först och främst det rent politiska perspektivet, som aldrig får släppas vid vår undersökning, men dessutom också en fast metod till hjälp mot den på detta område så ymnigt flödande subjektiviteten med dess tendens till falska generaliseringar. Denna svårighet måste bemästras: vi kunna icke komma förbi, ty knappast något område är väsentligare för kännedomen av en moderniserad demokratisk stat än just detta. Det står i centrum av staten själv liksom i systemet. Med rätta säger STAAFF¹, att »lösningen av många av de gåtor, inför vilka den politiska vetenskapen stannar, ligger i folkpsykologien». Vad man vill nå fram till, är ju ingenting mindre än själva nationalkaraktären (resp. flere, om nationerna i staten äro flere), d. v. s. den relativa konstans i folkpersonligheten vid generationernas växling, som mer än något annat gör varje utbildad stat till ett unicum: denna sinnets beståndande, blott långsamt utvecklingsbara egenart, som driver folken att reagera vart på sitt sätt mot yttervärlden och sina egna öden, som innerst uppbär deras institutioner såväl som deras historia, som därmed också uppdrager en ram kring deras statsmäns skapande frihet. Uppgiftens svårighet är här så mycket större, som man måste räkna med ett moment av omedvetenhet hos folken själva om deras djupare jag: det klassiska exemplet är U. S. A:s folk, som trodde sig vara pacifistiskt och en dag vaknade med starka imperialistiska, för att icke säga militaristiska böjelser! Det är också på detta område, som vi möta det *irrationella* i vetenskapen och staten: den fria viljans insatser genom enskilda personligheter. Här måste i den praktiska politiken statsmannens intuition supplera statsvetenskapsmannens instruktioner; den senare förmår icke mera än upplara personligheternas jordmån, massan, folkkaraktärens egentliga bärare, och även där måste han vara beredd att på bottnen finna irrationella rester.

I boken om Sverige har på detta kapitel gjorts ett försök till metodisk behandling av en folksjäl ur politisk synpunkt, i det att först rasegenskaper urskilts från utvecklingsegenskaper och sedan, inom den senare gruppen, naturen och historien hållits isär som

¹ Det demokrat. statsskicket, I, 30 f.

olika agenter i utvecklingen. Här framstår särskilt starkt sammanhanget med föregående kapitel i statbeskrivningen, i all synnerhet folkslagets och riksgebitets. Endast dylika relationer synas lägga en grund, på vilken det är möjligt att nå fram till en vetenskaplig, d. v. s. objektiv behandling av detta vanskliga område.

Även här vinka de mest betydelsefulla statsuppgifter. Statsverksamheten koncentrerar sig då i begreppet folkuppfostran, moralisk och intellektuell; sålunda tager staten vård om sitt folks psyke och på samma gång om sig själv; ty all annan politisk verksamhet blir i längden utsikts- och värdelös, om denna hjärterot försummas. Att skolpolitiken har sin plats på detta kapitel och icke inom samhällets, sammanhänger åter med dess adress till hela folket, utan avseende på särskilda grupper och klasser. —

Klart och stilrent ha vi nu sett demopolitiken fördela sig i tre underdiscipliner, etno-, pletho- och psykopolitik, allt efter som folkslaget, folkstocken och folksjälén komma i betraktande. Systemet smyger sig här utan all friktion efter skemat.

4. Folksamhället.

Sociopolitik.

Hittills har, som man ser, vårt material låtit sig naturligt inpassa i den tredelning som grundplanen utstakar. När vi nu anländt till de specifikt kulturhistoriska elementerna, samhälle och regemente, skola friktionerna med stoffet visa sig svårare, därhän att de slutligen spränga symmétrien.

Naturligtvis kan även samhället betraktas, och bör betraktas, ur synpunkten av sitt läge, såsom systemet i första rummet fordrar. Bakgrunden är given i kulturkretsen, även om denna ännu icke realiserat ett planetariskt omfång kring den europeiska kristenhetens kärna, ty Orienten ligger alltjämt, trots yttre fernissa, i grunden utanför. Att det här existerar en social affinitet likväl som en etnisk — kanske kunde vi säga valfrändskap bredvid släktskapen — därpå torde senast världskriget ha givit verkliga skolexempel; i allmänhet är tvivelaktigt, huruvida icke den attraktion, som ovan fördes på blodets räkning, lika mycket

kunde vara att skriva på kulturens, alldeles säkert är den anglo-amerikanska vänskapen förankrad mera i gemensamma samhälls-ideal än i släktförhållanden, och till samma resultat komma vi odiskutabelt när vi se den muhammedanska världens allmänna solidaritetskänslor med Turkiet. Därtill kunna ofta igenkännas spridda inflytelser från främmande håll på ett samhälle, t. ex. frireligiösa och prohibitionistiska från Amerika, socialistiska från Tyskland och nu senast bolschevistiska från Ryssland i vårt eget. Tillägga vi, att »nationalitetsstaten» har sin motsvarighet i sådana samhällen där olika kulturideal kämpa med varandra — ex. Tyskland före kriget, med den demokratiska och industrialistiska typen i väster, den feodalagrara i öster — så saknas här förvisso icke innehåll. I och för sig kunde alltså även för sociopolitiken väl tänkas ett inledningskapitel, som uttrannsakade föremålets orientering i kulturkretsen, dess närmare och fjärmare »sfär» därinom, för att icke tala om dess placering i förhållande till internationella kulturcentraler som påvekyrkan, kalifatet, kapitalismens och »internationalens» huvudsäten. Vi sakna icke heller lämpliga namn på föremål och vetenskap: *samhällssfären* på det förra, kenopolitik — med begagnande, i något överförd mening, av det aristoteliska »koinon» — för den senare.

Men när det blir frågan att vetenskapligt konstruera dessa inflytelser, då lämnas vi i sticket. Rikets orientering framgår genast av kartan, hushållets av statistiken, folkets av etnografien och den jämförande språkkunskapen; här ha vi fakta, men ingen vetenskap tillhandagår med sådana upplysningar beträffande samhällena. Det är naturligtvis sociologien som vi här skulle vänta upplysning av; men den har i varje fall icke hunnit så långt som till en klassificering av folksamhällen, ej heller synes den tillsvidare ha mycket intresse i den riktningen. Tillsvidare röra vi oss alltså här — frånsatt den rent geografiska belägenheten — med mycket vaga och obestämda konturer. Det är denna saknad av stöd i fasta kategorier, som konstituerar den första skillnaden mellan detta kapitel och de föregående. Men även om denna lucka blir fylld, och den måste förr eller senare bliva det, så kvarstår en pedagogisk olikhet. Grannskap, affärsomgång, släktskap synas utanpå och på förhand; ett samhälles förvantskap träder i dagen först

sedan man lärt känna egenarten, låter sig alltså i regeln icke a priori konstateras, lämpar sig därför icke att behandlas som inledning före själva beskrivningen.

Från dessa förenade synpunkter har jag för närvarande kommit till det resultat, att inledningskapitlet får falla bort ur sociopolitikens system. Orienteringsfrågan kan icke lösas och behandlas för sig före individualitetsfrågan, utan hör tillsammans med henne. De sociala relationerna utåt, i den mån de kunna konstateras, få ingå i de beskrivande kapitlen själva, som konsekvenser eller korollarier därav. Inom dessa kapitel däremot upphör den pedagogiska friktionen, och skemat träder åter klart till sin rätt i motsatsen mellan form och liv: å ena sidan organisationer och institutioner, å andra sidan den i dem levande och verkande andan.

I. *Samhällsformen*. Alltså blir *samhällsformen* — man kunde också säga samhällskroppen — innehållet i sociopolitikens första kapitel, motsvarande det andra på föregående avdelningar. Vid sökande efter en term för vetenskapen går tanken till de grekiska ord för stamfrändskap eller klasser, som omnämns redan i föregående undersökning (s. 125): det nyssnämnda »koinon» eller de gammalathenska »fyle» och »fratria». »Kenopolitik» skulle här, där det är fråga om en beskrivning, verka lika abstrakt som främmande. Av de återstående möjligheterna har fyle företräde redan genom sin föregående användning inom modern vetenskaplig terminologi: »fylogenes». I vårt skema kan det direkt anknytas till det gammalathenska samhället, där det just betecknade cellen, med fortskridande innehåll från ätten till gruppen¹. Vi ha alltså goda skäl att föreslå fylopolitik som namnet på den politiska specialdisciplinen om samhällsformerna.

Den genetiska undersökningen har uppenbarat en fast successionsserie av sociala typer (Staten som livsform s. 139 f.), av vilka flere kunna vara representerade bredvid varandra i den bestående samhällsformen. Boken om Sverige (ss. 122 ff.) ger ett positivt exempel, i det att rester av det gångna ståndssamhället redovisas vid sidan av samtidens legala kommunalsamhälle och spontant frambrutande gruppssamhälle med arbetareklassen till förridare.

¹ Se citatet från WILAMOWITZ ovan 1918, s. 125.

Härmed får undersökningen sin vetenskapliga stadga. Efter ovanstående utredning av gränskonflikten, vars resultat i detta sammanhang framstår ännu klarare, faller tyngdpunkten i denna beskrivning på den kommunala organisationen, varvid främmande inflytelser givetvis komma i betraktande, och därefter på arbetareorganisationen, som icke är mindre betydelsefull för en kännedom av det existerande samhället därför att den ännu icke uppnått den allmänna lagstiftningens helgd.

Överallt i detta kapitel gäller det endast och allenast de yttre kollektiva bildningar, som avsatt sig ur folkets amorfa massa under kulturarbetets stora fördelningslag. Det självstyrande folkets partiella organ, dessa och inga andra, samlas inom ramen. Tillsammans bilda de det närvarande samhällets form eller skal: de relativt fasta stränder, som i varje särskild tid begränsa samfundslivets eviga växling.

II. *Samhällslivet.* Men under skalet gror växten, och mellan stränderna rinner strömmen, självt oavlatligt verksam att avsätta nya och omforma gamla. Gent emot samhällsformen står *samhällslivet*: andan, själen, systemet. Man ser genast parallellen med hushållslivet i ekopolitikens tredje och sista kapitel (med ovan H. III, s. 181 noten nämnd reservation).

Ur en synpunkt är detta liv en fortgående intressekamp, ur en annan en idékamp, men ständigt med klasserna och grupperna som verkliga bärare. Här få vi lära känna kampens art och grad och dess olika valplatser, där arbetarefrågans faller först i ögonen. Här bevittna vi den frodiga växten av dessa »föreningar», i vilka intressen och idéer förkroppsliga sig, och som så påfallande karaktärisera just vårt samtida samhällsliv. Vi se dem här i vardande och verksamhet; vi se rörelsens innehåll; i den mån de hinna avsätta fasta yttre organ, övergå de till förra kapitlet. Här möter ock det stora komplex av »soziale Fürsorge», varmed staten söker skapa den *modus vivendi* i kampen, vilken vi betecknat som socialitet; på detta område är det visserligen svårare att draga en skarp gräns mot formens kapitel. Den praktiska socialpolitiska verksamheten, med dess förutsättningar, metoder och verkningar, bildar innehållet i samhällslivets kapitel av den allmänna politiken.

Det är nu tydligt att påverkningar utifrån skola komma i

betraktande här. Vare sig det råder inom samhället en inre socialitetskamp i stil med nationalitetskampen i det gamla Österrike, eller ett skäligen homogent samhälle är utsatt för attraktion från ett annat som det demokratiska Finland från det bolschevikiska Ryssland, i bägge faller får samhällslivet en aktuell prägel därav. Här är alltså platsen att betrakta valfrändskaper utåt, i deras arbete att konsolidera samhället eller omforma det till nya typer. Det är isynnerhet demokratiseringsprocessen i sin kamp mot feodalismen, som här i närvarande tid ådrager sig uppmärksamheten, sedan den uppnådda graden bokförts i fylopolitiken.

Vid betraktande av den livets egen spänning, som uppenbarar sig i denna värld av oro, där producenter och konsumenter, borgerliga och underklass och grupper av alla slag oavlatligt bryta sina intressen och idéer mot varandras, har jag blivit benägen att döpa denna disciplin efter livets egen vetenskap, biologien, till biopolitik: så mycket mera närliggande som det grekiska bios avsåg icke blott fysiskt utan kanske lika mycket just kulturellt liv¹. Denna nomenklatur åsyftar i sin mån ävenledes att markera den lydning under livets egna lagar, som samhället här bevisar, och som mer än något annat uppkallar staten själv till domare eller åtminstone medlare: i de sociala gruppernas inbördesfejd igenkänner man blott allt för tydligt hänsynslösheten i livets egen kamp för tillvaron och växten, på samma gång man innanför grupperna själva kan konstatera ett kraftigt samarbete för tillvaron. —

Härmed slutar sociopolitiken. Det andra kapitlet blir här det sista. Dess system räknar blott två leder: samhällsformens och samhällslivets, fylo- och biopolitik.

5. Statsregementet.

Kratopolitik.

När vi från samhällets vetenskap kommit över till regementets, så är vårt första intryck det att åter befinna oss på fast

¹ Så skrev DIKAIARKOS, lärjunge till Aristoteles, en grekisk kulturhistoria under titeln »bios hellados» (meddel. av DANIELSON).

mark. Här står den jämförande statsrätten till hands med sitt grundliga arbete och sina fasta kategorier; med dess hjälp är det lätt att konstatera valförvantskap de olika författningarna emellan, såväl i enskilda delar som i det hela, i bokstäver som i anda. Icke desto mindre skola vi snart få göra samma synpunkter gällande som i inledningen till sociopolitiken, och kanske med än större kraft.

Betrakta vi först förbindelserna av speciellt slag, så gäller ju även här att man först måste studera sig in i ämnet innan förvantskapen frigöres för tanken, vadan den icke lämpligen kan självständigt inleda ämnet. Men vidare, vilken praktisk betydelse för staten har det, om man nu kan uppvisa spår av belgiska statstankar i Preussens författning av 1850 eller av svenska i Norges Grundlov 1814 eller av franska i Sveriges Regeringsform 1809? Så stort intresse dylika påverkningar än må ha för statsrättsforskaren, för politikern äro de föga mer än rena kuriositeter, då de nämligen icke i och för sig konstituera tryck eller dragningskraft eller beroende av något slag. Detta synes däremot vara fallet med författningarnas anda, om vi få vädja till erfarenheten; eller ha icke uppenbara attraktioner i senare tid förbundet de tyska och ryska monarkierna liksom de amerikanska och franska republikerna, och har icke friheten varit just det gemensamma fälttecknet för alla Tysklands fiender i världskriget? Naturligtvis ligger det en viss sanning i sådana påståenden; en politisk affinitet existerar; men den praktiska betydelsen får icke överskattas. Pekar man på världskrigets uppställning som basis, så ligger motbeviset alldeles bredvid: Ryssland. Lika litet som det rådde någon fördom mot tsarens Ryssland i republiken Frankrike 1891, då den ödesdigra alliansen ingicks, lika liten betänklighet hade det parlamentariska England att hälsa det autokratiska Ryssland som kamrat i den stora ringen 1907 och 1914; och det var icke de västerländska demokratiernas förtjänst om Ryssland utgick ur tävlingen, så att den kratopolitiska motsatsen vid krigets slut vardt ren. Dessa iakttagelser leda till en reducering av även den allmänna författningsgemenskapens betydelse. I grunden bevisar världskriget här icke mera, än att författningsmotsatsen blir en politisk agent där andra motsatser förut föreligga. Den får därmed

karaktären av på sin höjd ett följd- eller sekundärfenomen. I abnorma brytningstider kan den få en vikt, som den i sig själv icke har, och detta då snarast på konstlad väg. I vardagslag tolerera staterna mycket väl varandras olika former, t. o. m. när breda nationella band finnas såsom mellan republiken Schweiz och kejsarstaten Tyskland. Förr var det annorlunda, i dynastipolitikens tidevarv, då kunde förbindelser av dynastiskt slag (sekundogeniturer, familjefördrag) spela en påtaglig roll; nu hava även de under normala förhållanden bleknat av till rena oväsentligheter¹.

Det praktiska korollarier för närvarande undersökning blir tydligen, att icke heller kratopolitiken får något självständigt kapitel för miljön och den yttre orienteringen eller vad man kunde kalla statstypen. Dithörande påverkningar äro att bokföra på de senare kapitlen.

I. *Statsformen.* När vi nu gå direkt till regementets beskrivning, så möter oss vid ingången den välkända dualismen mellan statsförfattning och statsförvaltning. Detta är statsrättens allmänna system, och det borde tjäna vårt ändamål så mycket bättre som det tyckes markera just motsatsen mellan former och levande verksamhet eller själva grundtanken i vårt skema.

Ju mera jag betraktat denna klyvning, desto mera har jag emellertid kommit att betvivla dess direkta användbarhet i politikens system. Att statsförfattningen faller helt inom ett av politikens kapitel, är uppenbart; men det visar sig snart, att gränsen i vår mening icke går där juristernas förvaltningsrätt börjar, utan ett godt stycke på andra sidan, d. v. s. inom den. Ty det kan dock icke förbises, att även förvaltningen, fattad som statsverksamheten inom lagarnas ram, rör sig med fasta institutioner, vilkas formalkaraktär är lika klar även om de till sin rättsgrund hava lagstiftning av lägre valör än grundlagens². Då nu vår all-

¹ Härmed har icke sagts, att de engelska prinsessorna i det samtida Sverige, Norge och Spanien eller de franska i Rumänien och Österrike varit absolut negligibla kvantiteter i politiken.

² REUTERSKIÖLD stämplar det som en missuppfattning att uppfatta organisationen som det väsentliga i statsförvaltningen; den är blott ett bihang. Se Statsv. Tidskrift 1913, s. 216; jfr Statsregementet, 1914, förordet (ö-läran om förvaltningens organisation och verksamhetsformer ansluter

männa plan fordrar ett särskilt kapitel för själva verksamheten eller regementets »själ», så kunna förvaltningens fasta normer lika litet som författningens ingå däri; de bliva båda att hänföra till samma föregående kapitel. Men då blir också termen statsförfattning i vanlig mening missvisande, och vi föredraga att säga *statsformen*, även med risk att kollidera med det språkbruk som härmed förstår en generell typ av författning (ex. den konstitutionella monarkien); i vårt sammanhang får ordet en prägnant mening, hänvisande på regementets yttre organisatoriska skal eller dess fasta skelett, i full symmetri med samhällsformen på sociopolitikens första kapitel.

För vetenskapens namn har »författningspolitik» redan nått en viss hävd, speciellt för att markera motsatsen mot statsrätten som här stöter omedelbart intill vårt område. I vardagsbruk må den också kunna begagnas till nytta och med föga risk för missförstånd. Strängt terminologiskt faller den emellertid på vår nyss gjorda anmärkning; då den därtill icke hör till det vetenskapliga språkområdet, anknyta vi i systemet till det grekiska ordet för normer och regler i allmänhet¹ och få därav *nomopolitik*, i association till »nomarken» i nuvarande grekisk förvaltning, »nomismen» i filosofien, »nomos» i musikteorien. *Nomopolitiken* blir alltså i vårt system den politiska parallellen till juristernas statsrätt: vetenskapen om regementets former, sammanfattningen av rättsregler och fasta institutioner, högre eller lägre, beträffande styrelsen själv eller dess organ.

Dessa normer behöva icke ens vara nedlagda i lagstiftning; det är nog om de stödjä sig på traditioner och precedensfall som större delen av Englands nuvarande författning². På denna väg kommer även partiorganisationen in i detta kapitel, enligt gränsläggningen härövan (H. III, s. 166). Det kan tilläggas, att även officiell självförvaltning kan komma i betraktande här, om den nämligen

sig systematiskt synnerligen nära till statsrätten i inskränkt mening») samt s. 209 f. Se även JELLINEK, Allg. Staatslehre, 1905, s. 378.

¹ Om dess användning hos Aristoteles se JELLINEK, s. 492.

² Det måste dock medges, att ett strikt fullföljande av våra principer skulle placera Englands hela författning under kapitlet Statsliv; ty i grunden är den helt att beteckna som förvaltning. Från denna synpunkt, endast motsatt inriktad, förklaras DICEYS uttalande, att England icke har någon förvaltningsrätt; Introduction, 1902, s. 322.

nått riksformat och avsatt fasta organ (som Sveriges riksbank och riksgäldskontor); partiell självstyrelse däremot hör alltid till samhällets konto, såsom pekande på självständiga grupper inom statens ram¹.

II. *Statslivet*. Det är redan anmärkt — på frågan om gränskonflikterna, ovan H. III, s. 169 — att statens verksamhet bortom kratopolitikens eget område, vare sig den avsatt fastare institutioner eller ej, i systemet bokföres på sina särskilda områden. Den »egenförvaltning» som återstår måste ha sitt eget rum bredvid statsformens. Vi beteckna det naturligt som *statslivet*, varvid den symmetriska överensställningen mellan regementet och samhälle åter kommer till tekniskt uttryck. Det är innehållssidan, andan, själen, som ännu en gång programenligt inställer sig till betraktande i systemet. Den vetenskapliga nomenklaturen har icke varit lika lättfunnen; »energopolitik» (DANIELSON) riktar tanken på statsverksamhet, men i allt för vidsträckt omfattning på alla områden; jag har därför föredragit praxipolitik (RUDBERG), med härledning från ett välbekant ord, som i det grekiska modersmålet brukades bl. a. just för att utmärka statsförvaltning (med ett visst företrädare för den ekonomiska). Det måste emellertid från början anmärkas att ordet kan vara missvisande: detta kap. handlar icke om författningens praxis som motsats mot bokstaven, då bleve det föregående identiskt med statsrätten. Skillnaden går på ett annat håll, i gränsen mellan organisation överhuvud och levande verksamhet.

Inom denna kategori träffa vi alltså hela den grupp av ärenden, som hör hemma på regementets eget område — justitie-, militie-, kameral-, politi- och utrikesförvaltning — i allt som icke stelnat i formell organisation; således även ämbetsmännens allmänna uppgifter i staten. Hitt hör vidare riksdagsarbetets praxis och rikspartiernas inre liv (program etc.). Företeelser sådana som det svenska kommittéväsendet ha likaledes här sin naturliga hemorts rätt. Men inom ramen faller slutligen också den stora frågan

¹ Härmed har jag kommit att falla tillbaka på en distinktion, som jag i helt annat sammanhang föranleddes att göra då jag en gång sysslade med skillnaden mellan stat och samhälle i det gamla Västergötland, se Västerg. Fornminnesförenings Tidskrift 1899, s. 1 f.

om regeringsbildningen, alltså den främsta av alla funktioner inom regementet. Av de praktiska problem, som bestämma ett regementes anda, är detta tydligen det första, i all synnerhet där parlamentarismens regler äro gällande. Frågan om statsskickets större eller mindre parlamentarisering får sålunda på detta kapitel sitt svar¹. Sist sammanfaller det hela i frågan om lojalitetens grad, som uttryck för statslivets hälsotillstånd.

III. *Statsmakten*. Man kan anmärka emot termerna statsform och statsliv, att vi här anlitat ordet stat i den inskränkande mening som vårt system eljest ägnar sig att molarbeta; en strängare nomenklatur skulle betingat termerna regementsform, resp. liv. Vi tro oss emellertid utan fara kunna göra denna eftergift åt det vanliga språkbruket, och vi ha därtill ett särskilt skäl, nämligen behovet av en tredje term där sammansättningen med stat icke kan undvikas.

Det visar sig nämligen, att regementet inrymmer ännu en sida, som icke låter sig naturligt inpressa i någotdera av de nu angivna kapitlen och sålunda faller helt utanför vår allmänna grundplan. Denna egenhet för statens mest förnuftsbestämda och i specifik mening handlande kategori beträffar kategoriens egen utsträckning inpå den privata frihetssfären. Ingen föregående kategori har kunnat uppkalla den synpunkten, ty ingen av dem är som sådan utrustad med tvångsmakt över den enskilde. Nu gäller det gränsen just för denna makt: själva den grundläggande rågången mellan statens auktoritet och individens frihet. Detta problem snuddar vid det allmänna gränsproblem som i inledningen sist berördes (H. III, s. 169), nämligen om redovisningen av statens verksamhet överhuvud, men detta endast skenbart; i grunden är det ett annat. Här är nämligen icke längre fråga om de positiva åtgärderna till samhällets eller rikets eller någon annan kategoris förkovran; här är över huvud icke tanke på realfrågan, och här är icke heller talet om förhållandet mellan olika sidor hos staten; här gäller det rätten, individens contra staten och statens contra individen.

¹ Här blir det mer än vanligt svårt att upprätthålla en skarp gräns mot »dynamisk» politik. I själva verket måste även den ingå i våra kategorier, så att inom var och en av dem kan urskiljas både statiska och dynamiska moment.

Man ser vilken mångfald av ämnen som här inställer sig för betraktelsen. I förra fallet religionsfrihet, tryckfrihet, församlingsfrihet jämte allt annat, som tillsammans konstituerar medborgarrätten. I senare fallet skatteplikt, värnplikt, skolplikt, ev. röstplikt, m. m. Någon gång kan gränsen vara nog så vag mot föregående kapitel inom kratopolitiken (ex. J. O. i Sverige); men någon konkurrens därutanför föreligger knappast¹. Kapitlets betydelse kan utläsas ur ordet suveränitet: det är själva suveränitetens omfattning det gäller. Ämnet är lika stort som i det hela inom statsvetenskapen hittills undanskymt; men individens frammarsch under liberalismens och nu begynnande återgång under socialismens banér visar dess fullkomliga aktualitet.

Vi sammanfatta hela denna intressesfär från vår synpunkt som *statsmakten*. För vetenskapen därom lämpar sig nu arkopolitik, med sin direkta syftning på herradöme och överhet (belägg »arkonten», monarki etc.). Redan i denna undersöknings allmänna del (1918, s. 127) har ett förslag gjorts i denna riktning², liksom underindelningen för hela regementet där blivit summariskt fastställd.

Sålunda får även kratopolitiken sin tredelning — statsform, statsliv, statsmakt, nomo-, praxi- och arkopolitik — ehuru från delvis annan synpunkt än våra tre första kategorier: deras kapitel II och III motsvara här I och II, deras kapitel I utgår, men i stället tillkommer här ett kap. III utan motsvarighet hos dem.

* * *

Härmed äro våra undersökningar om politikens system förda till ett slut. De ha upptagits under intrycket av, att den politiska vetenskapens plats i vetenskapernas närvarande organisation stått vakant. Eftersom nu mänsklighetens bildningsökande har samma »horror vacui» som naturen, blev det en klar följd att andra vetenskaper trängt sig in på det övergivna rummet;

¹ Det skulle då vara frågan om främlingars naturalisation: den kan lämpligen följa i samband med medborgarrätten, men har visserligen också relationer till folkslaget.

² Vi se här det tredje fallet där en om huvudkategorien konkurrerande term blivit degraderad till en underkategori; se ovan s. 264.

vi finna dem där såsom filosofisk statslära, politisk historia, politisk geografi, politisk ekonomi, sociologi och statsrätt. Här krävdes på samma gång ett enhets- och ett befrielseverk: å ena sidan måste åt politiken vindiceras ett eget och självständigt objekt, å andra sidan måste i dess namn de erövrade områdena återtagas. Först därefter var möjligheten vunnit att organiskt förbinda dem med varandra i ett system.

Lösningen av den första uppgiften har givits i och med fixerande av den historiska maktens begrepp (Macht, power, puissance) som vetenskapens centrum. Den andra uppgiften har fört till en rad gränsläggningar utåt. På den sålunda vunna och garderade marken har sedan det organisationsarbete försiggått, som resulterat i ett färdigt och fullständigt system med tillhörande metod och kategorier.

Arbetet är nu avslutat och överlämnas härmed åt offentligheten. Det bör särskilt observeras, att systemet är oberoende av varje förutfattad mening om statens väsen: Det är fullkomligt likgiltigt, om man i staten ser rätt och slätt en livsform eller en materiell lyckofetisch eller ett juridiskt och etiskt seminarium. Överhuvud är här intet rum för subjektiva åskådningar av något slag. Metoden avkläder alla stater, vänner och fiender, stora och små: mäter dem efter samma måttstock, inpassar dem i samma kategorier. Luften är tunn på dessa abstraktionens höjder, men den är också ren; partidunsten från dalarna tränger icke dit upp.

Andra må nu bygga vidare, förbättra termer, skärpa och rena gränser, kanske lägga helt nya byggnadsplaner. Men en grund är dock lagd och en byggnad uppförd, där förut icke fanns stort mera än ruiner och enstaka byggstenar. Så skröpligt det än må vara: även politiken som vetenskaplig statbeskrivning har där ett eget hem att inflytta i.

Politikens system.

I. Riket — geopolitik.

§ 1. Riksläget — topopolitik.

§ 2. Riksgestalten — morfopolitik.

§ 3. Riksgebitet — fysipolitik.

II. *Rikshushållet* — ekopolitik.

- § 4. Hushållssfären — emporopolitik.
- § 5. Självhushållet — autarkipolitik.
- § 6. Hushållslivet — ekonomipolitik.

III. *Statfolket* — demopolitik.

- § 7. Folkslaget — etnopolitik.
- § 8. Folkstocken — plethopolitik.
- § 9. Folksjälen — psykopolitik.

IV. *Folksamhället* — sociopolitik.

(Samhällstypen — kenopolitik).

- § 10. Samhällsformen — fylopolitik.
- § 11. Samhällslivet — biopolitik.

V. *Statregementet* — kratopolitik.

- § 12. Statsformen — nomopolitik.
 - § 13. Statslivet — praxipolitik.
 - § 14. Statsmakten — arkopolitik.
-

INDEXMETODER I BEFOLKNINGS- STATISTIKEN.

AV

DOCENTEN S. D. WICKSELL.

I. Olika befolkningsstatistiska mätningmetoder.

Karakteristiskt för alla de ur demografisk synpunkt viktigaste samhällsföreteelserna, giftermål, födelser, dödsfall m. m., är att de äga rum med högst olika frekvens inom olika befolkningslager. I synnerhet äro högst olika förhållanden rådande i olika köns-, civilstånds- och åldersklasser. Vill man därför vinna en verkligt grundlig insikt i förhållandena hos ett visst områdes och tidsskedes befolkning måste man strängt hålla i sär befolkningen efter kön, civilstånd och ålder, samt för var och en åldersklass inom vart och ett kön och civilstånd beräkna särskilda äktenskaplighets-, fruktsamhets- och dödlighetskoefficienter. Resultatet av sådana beräkningar brukar man i regel sammanställa i s. k. äktenskaplighets-, fruktsamhets- och dödlighetstabeller. I särskilda fall, då en hög grad av noggrannhet är behöfvig, är man nödsakad föra åldersgrupperingen ända ned till ettåriga åldersklasser, varjämte de ifrågavarande koefficienterna, ofta icke utan stora tekniska svårigheter, måste så beräknas, att de erhålla karaktären av s. k. *sannolikhetsstal*. För rent statistiska ändamål däremot torde i regel, utom möjligen i de allra lägsta åldrarna, tabeller efter femårsåldersklasser vara fullt tillräckliga, och koefficienterna kunna beräknas efter mindre stränga regler, t. ex. så som vanligen sker, genom att dividera antalen giftermål, barnaföderskor och dödsfall med medelfolkmängden för motsvarande befolkningsgrupp och tidsintervall.

Vid jämförande undersökningar av ett flertal befolkningar är emellertid även denna metod av flera skäl mindre användbar. Å ena sidan kräver den nämligen alltför omfattande beräkningar och å andra sidan blir vid en jämförelse översiktligheten lidande i direkt proportion till tabellernas detaljrikedom. *Därtill kommer att för smärre områden, förvaltningsområden o. dyl., de nödvändiga data oftast icke äro tillgängliga.* Visserligen känner man i regel även här befolkningens ålders-, köns- och civilståndsfördelning, åtminstone vid vissa tider, men detsamma är nästan aldrig fallet med giftermålen, barnaföderskorna och de avlidna. För översiktens skull, eller av brist på nog detaljerade uppgifter, är man därför som regel hänvisad till beräkning av *generalmått* på äktenskapligheten, fruktsamheten och dödligheten. Av sådana generalmått måste man då kräva att de äro väsentligen oberoende av de jämförda befolkningarnas olikheter i rent kvantitativt hänseende, såsom numerär och inre struktur i avseende på ålder, kön och civilstånd.

Bestämmandet av beräkningsgrunder för generalmåttan hör till den teoretiska statistikens främsta uppgifter, men man kan icke säga att den ännu hunnit vidare långt därmed, eller, i varje fall icke, att det lyckats vinna allmänt burspråk för någon viss metod. Synnerligen stora teoretiska svårigheter hopa sig också i vägen för en lycklig lösning. Dessa svårigheter möta oss redan vid uppgiftens formulering. Det är utan vidare klart att ett generalmått, alltså en enda siffra, aldrig kan bliva annat än ett *genomsnittsmått* då det gäller så sammansatta företeelser som giftermål, födelser och dödsfall. Då det finnes obegränsat många olika sorters genomsnitt, blir det därför i första hand, för valet av metod avgörande, från vilka bestämda synpunkter generalmättet skall mäta genomsnittintensiteten. Det arbiträra moment, som sålunda gör sig gällande redan vid valet av utgångspunkter inskränkes emellertid i praktiken därigenom, att det statistiska materialet i de flesta fall är på förhand givet, så att de grunder efter vilka det låter sig indelas och grupperas icke kunna efter behag omgestaltas. Vidare är man också bunden i så måtto, att metoden icke får vara alltför omständlig eller obekvämt i tillämpningen.

Skall en undersökningsmetod utbildas, som kan göra anspråk

på allmän tillämpbarhet vid befolkningsstatistiska jämförelser, så måste den utgå ifrån att *befolkningsrörelsens* olika element icke låta uppdelas sig efter åldersklasser. Däremot kan man, åtminstone då det gäller vårt land och flera andra, förutsätta att befolkningen själv, eller den s. k. medelfolkmängden, föreligger differentierad efter kön, ålder och civilstånd. Sålunda gäller det t. ex. hos oss att folkräkningsmaterialet bearbetas kommunvis, så att medelfolkmängden med någorlunda säkerhet låter sig beräkna för en var köns-, ålders- och civilståndskategori inom varje kommun. Däremot kunna giftermål, födelser och dödsfall icke utan fullständig omarbetning av primärmaterialet hållas i sär efter ålderssynpunkten inom smärre områden än länen.

Innan vi gå till en diskussion av vilka möjligheter, som erbjuda sig för att komma till rätta med problemet utifrån de nämnda grundförutsättningarna, kan det vara skäl att med några ord omnämna de metoder, som, ehuru i flera avseenden otillräckliga, dock rätt allmänt brukas användas. De enklaste och på samma gång mest konkreta generalmått ha vi i de s. k. *allmänna frekvenstalen*. Dessa erhållas om totalbeloppen av befolkningsrörelsens olika element sättas i relation till hela medelfolkmängden inom motsvarande område och tidsgränser. Gäller det kortare tider, t. ex. ett eller två år, så kan man i regel, i stället för medelfolkmängden, använda den momentana folkmängden vid någon *tidpunkt* inom detta tidsintervall, helst då vid mitten därav. De sålunda beräknade relativtalen, alltså det allmänna giftermåls-, resp. födelse-, resp. döds-talet, ha givetvis sitt värde som mått på hastigheten av befolkningens omsättning. Men för jämförelse av intensiteten däri, för mätning av vad vi korteligen kunna kalla äktenskapligheten, fruktsamheten och dödligheten äro de alldeles odugliga, och är detta också allmänt erkänt, i varje fall beträffande giftermåls- och födelsetalen. Uppenbarligen äro alla dessa mått i hög grad beroende av åldersstrukturen och de senare framför allt av civilståndstrukturen inom befolkningen. För att råda bot på det sistnämnda förhållandet, plägar man i stället för hela folkmängden, som jämförelseled till giftermål och nedkomsten taga den äktenskapslediga resp. den prokreationskraftiga befolkningen. Då i Sverge giftermål och födelser räknas i brudens resp. moderns kyrkoskrivningsort,

är det hos oss nödvändigt att som jämförelsetal använda den kvinnliga befolkningen, och då det vidare låter sig göra att skilja på äkta och oäkta födelser, har man all anledning att genomföra beräkningen särskilt för var och en av dessa kategorier. För att i någon mån råda bot även på åldersstrukturens inflytande plägar man därjämte ur jämförelseledet utesluta de äldre åldersklasserna, som ju utöva ett jämförelsevis obetydligt inflytande på giftermåls- och födelsefrekvensen. Av samma skäl utesluter man också vid studiet av äktenskapligheten och de ogifta kvinnornas fruktsamhet alla barn och en del yngre kvinnor. Enligt denna metod erhåller man kvinnornas *äktenskaplighetstal* genom att dividera antalet ingångna giften med antalet (medelantalet) ej gifta kvinnor i åldern 20—45 år. För större områden såsom länen eller riket kan man beräkna ett särskilt tal för första giften och omgiften. Genom att dividera antalet, med äkta barn nedkomna kvinnor med antalet gifta kvinnor i åldern 15—45 år och antalet med oäkta barn nedkomna kvinnor med antalet ogifta kvinnor i åldern 20—45 år, erhålles det äktenskapliga, resp. det utomäktenskapliga *fruktsamhetstalet*. För smärre områden där icke barnaföderskornas, utan de födda barnens antal är känt plägar man i täljaren sätta antalet levande födda barn med tillägg av omkring 1 procent, vartill kommer vissa mindre viktiga justeringar av annan art.

Beträffande dödligheten synes något med äktenskapligets- och fruktsamhetstalen jämförbart mått icke ha vunnit allmän användning. Man nöjer sig här i regel med det allmänna dödstalet. Köns- och civilståndsfördelningen kommer ju här visserligen icke så mycket i betraktande, men i stället är detta så mycket mera fallet med åldersfördelningen. I motsats till brudarnas och barnaföderskornas åldersfördelning är nämligen de dödas åldersfördelning icke typisk, d. v. s. dödsfallen hopa sig icke kring en särskild *medelålder* såsom fallet är med giftermål och nedkomster, utan dödsfallen äro vanligast såväl i den nedre som i den övre delen av åldersskalan. Redan härigenom försvåras uppgiften att finna ett »åldersfritt» generalmått på dödligheten, enär genomsnitt förlora i värde ju mindre typisk en företeelses fördelning är.

Till förmån för ovan beskrivna metod att mäta äktenskapligheten och fruktsamheten talar den bekvämlighet, med vilken den

låter sig tillämpas. Äro väl nödiga åldersgrupper avräknade inom medelfolkmängden erhålles talen genom en enda division. Till dess nackdel tala emellertid ett flertal omständigheter. Den första, och av mera teoretisk art, är den, att valet av jämförelseled, d. v. s. nämnares åldersavgränsning, är i hög grad konventionell och subjektivt godtycklig. Också sker denna avgränsning vid tillämpningen ofta på annat sätt än som här i landet är brukligt. Därtill kommer att den av den teoretiska statistiken vanligen uppställda fordran på full koordination mellan täljare och nämnare i relativtal här ej är uppfylld. Den andra anmärkningen mot metoden är av praktisk art och därför också av mera påtaglig betydelse. Den består däri, att de ifrågavarande generalmåttene icke äro tillräckligt oberoende av befolkningens åldersstruktur. Inom de i nämnrarna ingående åldersgrupperna kunna mycket stora olikheter i åldersstruktur vara förhanden i tvenne skilda omåden eller vid två skilda tider. Det är lätt att inse, att om två befolkningar ha exakt samma äktenskaplighets- resp. fruktsamhetstabell och exakt samma antal äktenskapslediga resp. gifta kvinnor mellan åldrarna i fråga, medan inom dessa åldrar i den ena befolkningen kvinnorna hopa sig nedåt och i den andra uppåt, så får den förra befolkningen flera giftermål resp. nedkomster än den senare och därför också större äktenskaplighets- resp. fruktsamhetstal. Detta trots det att äktenskapligheten resp. fruktsamheten enligt förutsättningen var lika i båda.

Av det föregående torde framgå, att behovet av förbättrade mätningmetoder är starkt framträdande inom befolkningsstatistiken. Givetvis är dock behovet mest kännbart beträffande dödligheten, där ju det mot äktenskaplighets- och fruktsamhetstalen svarande surrogatet alldeles saknas. Det är också närmast med tanke på dödlighetsmätningen, som frågan om beräkningsgrunder för åldersfria generalmått varit föremål för mera omfattande diskussioner. Den förste som bragte frågan på tal och också utarbetade praktiska metoder torde ha varit engelsmannen *Ogle*. Denne använde sig av tvenne olika metoder, vilka var från sin synpunkt utgjorde den närmast tillhands liggande lösningen, och som kunna sammanfattas under benämningen »the method of standard population» och »the method of standard mortality». Det är att märka att båda dessa metoder äro tillämpbara — *mutatis mutandis* — även på

mätningen av äktenskapligheten och fruktsamheten, eller överhuvud vilken demografisk företeelse som helst.

Som väl bekant består »the method of standard population» däri, att man, utgående från varje jämförd befolknings *dödlighetstabell*, uträknar hur många dödsfallen skulle blivit om åldersfördelningen sammanfallit med åldersfördelningen i en given s. k. standardbefolkning. Enligt denna metod erhåller man alltså en serie allmänna dödstal, till grund för vilken ligger den faktiska dödligheten i var och en särskild befolkning, men en för alla gemensam (fiktiv) åldersfördelning. Om denna metod, som givetvis från en viss synpunkt sett ger fullkomligt »åldersfria» generalmått, har stridens vågor stått höga. På initiativ av den framstående ungerske statistikern *Körösi*¹ har det internationella statistiska institutet på flera kongresser debatterat densamma och också fattat beslut om att använda den vid internationella jämförelser av dödligheten. Man kan knappast säga att detta ingripande av *Körösi* varit lyckligt för den statistiska metodlärans utveckling. Främst har detta enligt vårt förmenande sin grund däri, att härigenom den andra metoden, den s. k. »method of standard mortality» råkade i ett oförtjänt skymundan. Den senare metoden har nämligen flera egenskaper som ställer den på ett högre plan än den förra. Först och främst har den ett bestämt företräde i, att den icke kräver befolkningsrörelsen uppdelad efter ålder, varigenom den blir i högre grad allmängiltig, och i att den är långt händigare och bekvämare i tillämpningen. Också har metoden med »standard mortality» och för övrigt även den likartade metoden med »standard fertility» fått en omfattande tillämpning i dess egentliga hemland England. Genomgående, och med mycket värdefullt resultat, tillämpas den också av *Westergaard* (Mortalitét und Morbilitét), och *Bortkiewicz* har i en förträfflig artikel i Bd 14 II av *Bulletin de l'institut international de statistique* behandlat den, och sökt draga uppmärksamheten till den såsom i teoretiskt avseende väl jämförbar med »the method of standard population». Nyligen har också författaren till dessa rader proponerat dess användande vid studier av de demografiska elementens regionala fördelning i Sverige. Med anledning

¹ JOSEPH KÖRÖSI. *Mortalitäts-Coefficient und Mortalitäts-Index*. Bulletin de l'institut international de statistique Tome VI p 305.

av den omfattande tillämpning av på denna metods principer grundade s. k. indexberäkningar för Sverges härader, som förf. sedan någon tid varit sysselsatt med och i framtiden troligen än mera kommer att syssla med, samt i betraktande av, att metoden i teoretiskt och tekniskt avseende torde kunna göras till föremål för ytterligare studier, har förf. ansett det lämpligt att genomföra den undersökning, som härmed underställes den för frågan intresserade.

Förberedelsevis skola vi definiera några så vitt vi veta inom befolkningsstatistiken nya kvantitativa storheter, vilka, som vi vid att senare tillfälle skola visa, icke torde kunna fränkännas även en självständig betydelse för belysandet av de demografiska förhållandena.

II. De befolkningsstatistiska kapacitetstalen.

Beroende av den speciella strukturen i avseende på kön, ålder och civilstånd har olika befolkningar givetvis, vad man kunde kalla olika *giftermåls-, födelse- och dödlighetskapacitet*. Härmed förstå vi då det allmänna giftermålstal, resp. födelsetal, resp. dödstal, som befolkningarna kunna ge upphov till om de alla ha samma äktenskaplighets-, fruktsamhets- och dödlighetsintensitet i alla motsvarande ålders-, köns- och civilståndsklasser, alltså om de ha samma äktenskaplighets-, fruktsamhets- och dödlighetstabell. Innehåller en befolkning t. ex. relativt många gifta kvinnor i relativt ung ålder, så har den en större födelsekapacitet än en befolkning som har relativt få, eller i genomsnitt relativt gamla gifta kvinnor o. s. v. Vidare har befolkningarna i den mån de ordinära äktenskaplighets- och fruktsamhetstalen röna intryck av åldersfördelningen också, vad man i brist på bättre kunde kalla olika *äktenskaplighets- resp. fruktsamhetskapacitet*. Härmed mena vi då de ordinära äktenskaplighets- och fruktsamhetstal, som svara mot den faktiska åldersfördelningen och den fiktiva äktenskaplighets- och fruktsamhetstabellen.

Till förutsättningarna hör uppställandet av en s. k. *normaltabell* för äktenskapligheten, fruktsamheten och dödligheten, efter lämpliga (vid tillämpningarna femåriga) åldersklasser. Denna

tabell¹, till grund för vilken lämpligen lägges genomsnittsförhållandena inom någon större befolkning under en given, icke för kort tidsperiod, tänka vi oss uppställd i enlighet med följande schema 1.

SCHEMA 1.

Normaltabell.

Ålder	Av 1000 ogifta kvinnor i vidstående åldrar ingå årligen första giften	Av 1000 ogifta kvinnor i vidstående åldrar nedkomma årligen med äkta barn	Av 1000 samtidigt levande i vidstående åldrar avlida årligen
0—5	—	—	c_1
5—10	—	—	c_2
10—15	—	—	c_3
15—20	a_1	b_1	c_4
20—25	a_2	b_2	c_5
25—30	a_3	b_3	c_6
etc.	etc.	etc.	etc.

I en befolkning, vi kalla den den *undersökta* befolkningen, tänka vi oss vidare att medelfolkmängden under något visst tidsrum föreligger uppdelad efter ålder, kön och civilstånd. Vidstående schema 2. illustrerar de i föreliggande fall behövliga data.

SCHEMA 2.

Folkmängdstabell för den undersökta befolkningen.

Ålder	Medelfolkmängd		
	Ogifta kvinnor	Gifta kvinnor	Hela befolkningen
0—5	—	—	C'_1
5—10	—	—	C'_2
10—15	—	—	C'_3
15—20	A'_1	B'_1	C'_4
20—25	A'_2	B'_2	C'_5
25—30	A'_3	B'_3	C'_6
etc.	etc.	etc.	etc.
15—45	—	B'	—
20—45	A'	—	—
Summa	—	—	C'

¹ Vi skola rörande giften och nedkomster här blott fästa avseende vid första giften och nedkomster inom äktenskapet samt rörande dödligheten abstrahera från dess beroende av köns- och civilståndsfördelningen.

De olika kapacitetstalen definieras på följande vis:

$$\text{giftermålskapaciteten } K_g = \frac{1}{C'} (a_1 A_1' + a_2 A_2' + a_3 A_3' + \text{etc.}),$$

$$\text{födelsekapaciteten}^1 K_f = \frac{1}{C'} (b_1 B_1' + b_2 B_2' + b_3 B_3' + \text{etc.}),$$

$$\text{äktenskaplighetskapaciteten } K_A = \frac{1}{A'} (a_1 A_1' + a_2 A_2' + a_3 A_3' + \text{etc.}),$$

$$\text{fruktsamhetskapaciteten } K_F = \frac{1}{B'} (b_1 B_1' + b_2 B_2' + b_3 B_3' + \text{etc.}),$$

$$\text{dödlighetskapaciteten } K_D = \frac{1}{C'} (c_1 C_1' + c_2 C_2' + c_3 C_3' + \text{etc.}).$$

Kapacitetstalen äro sålunda de giftermåls- och födelse- samt äktenskaplighets-, fruktsamhets- och dödlighetstal, som skulle iakttagits om den undersökta befolkningen haft normaltabellens äktenskaplighet, fruktsamhet och dödlighet i de olika åldrarna. Givetvis användes samma normaltabell vid beräkningar för olika undersökta befolkningar. De s. k. giftermåls- och födelsekapaciteterna skola i föreliggande undersökning icke vidare komma till användning.

III. Äktenskaplighets-, fruktsamhets- och dödlighetsindex.

I den undersökta befolkningen må vidare för motsvarande tidsperiod vara bekanta: totala antalet första giften bland kvinnor; totala antalet med äkta barn nedkomna kvinnor; totala antalet dödsfall. Vi beteckna dessa antal med resp. G' , F' och D' . Man har då

$$\text{Äktenskaplighetstalet för ogifta kvinnor } g' = 1000 \frac{G'}{A'}$$

$$\text{Fruktamhetstalet för gifta kvinnor } f' = 1000 \frac{F'}{B'}$$

$$\text{Dödlighetstalet } d' = 1000 \frac{D'}{C'}$$

¹ Strängt taget borde här en korrektionsfaktor införas för övergång från antalet nedkomster till antalet levande födda. Det vi här kallat »födelsekapacitet» borde sålunda rätteligen heta »nedkomstkapacitet» eller något dylikt.

Med äktenskaplighetsindex, fruktsamhetsindex och dödlighetsindex mena vi talen

$$I_A = 100 \frac{g'}{K_A} = 100 \frac{G'}{10000(a_1A_1' + a_2A_2' + a_3A_3' + \dots \text{etc.})}$$

$$I_F = 100 \frac{f'}{K_F} = 100 \frac{F'}{10000(b_1B_1' + b_2B_2' + b_3B_3' + \text{etc.})}$$

$$I_D = 100 \frac{d'}{K_D} = 100 \frac{D'}{10000(c_1C_1' + c_2C_2' + c_3C_3' + \text{etc.})}$$

Indextalen äro sålunda kvoten mellan det observerade äktenskaplighetstalet, resp. fruktsamhetstalet, resp. dödlighetstalet och befolkningens motsvarande kapacitet; eller med andra ord, kvoten mellan det faktiska antalet gifta, resp. nedkomster, resp. dödsfall och det antal som skulle iakttagits om normaltabellens förhållanden varit gällande i den undersökta befolkningarna; allt uttryckt i procent. För den befolkning från vilken normaltabellen är hämtad bli alltså samtliga indextal lika med 100.

Det är uppenbart redan vid flyktigt påseende, att indextalen böra vara i hög grad oberoende av åldersstrukturen. Dennas egenomligheter sätta ju sin prägel på de i nämnarna använda kapacitetstalen på i allt väsentligt samma sätt som på de i täljarna ingående faktiska frekvenstalen.

Till närmare begrundande av metoden kan följande anföras: Indextalen ha samma täljare som de vanliga äktenskaplighets-, fruktsamhets- och dödlighetstalen. Skillnaden består däruti, att medan de senare i nämnaren ha en klumpsiffra för resp. ogifta kvinnor mellan 20—45 år, gifta kvinnor mellan 15—45 år och hela folkmängden, så ha de förra i stället i nämnaren, med normaltabellens koefficienter *vägda* summor av *alla* åldersklasser av ogifta, resp. gifta kvinnor samt av hela folkmängden. I indextalens nämnare ha alltså de olika beståndsdelarna avvägs med vikter avpassade efter den betydelse de »normalt» ha vid bildandet av de i täljarna ingående talen.

Följande algebraiska räkning, vid vilken vi som exempel använda fruktsamhetsindex, kan också vara ägnad att begreppsmässigt belysa indextalens betydelse. Den undersökta befolkningens fruktsamhetstabell har icke behövt användas eller ens förutsättas.

bekant. Antag emellertid att denna tabell i åldrarna 15—20, 20—25, 25—30 år etc., om den kunde uträknas, skulle uppvisa b'_1, b'_2, b'_3 etc. barnföderskor med äkta barn pr 1000 av motsvarande antal gifta kvinnor. Det observerade antalet barnaföderskor kan då skrivas

$$F = \frac{1}{1000}(b'_1 B'_1 + b'_2 B'_2 + b'_3 B'_3 + \text{etc.}),$$

och fruktsamhetsindex alltså

$$I_F = 100 \frac{b'_1 B'_1 + b'_2 B'_2 + b'_3 B'_3 + \text{etc.}}{b_1 B_1 + b_2 B_2 + b_3 B_3 + \text{etc.}}$$

Sätta vi nu

$$r'_1 = 100 \frac{b'_1}{b_1}; \quad r'_2 = 100 \frac{b'_2}{b_2}; \quad r'_3 = 100 \frac{b'_3}{b_3},$$

där alltså talen r betyda *fruktsamhetskoefficienterna i den undersökta befolkningen i procent av motsvarande i normaltabellen, erhålles uppenbarligen*

$$I_F = \frac{r'_1 b_1 B'_1 + r'_2 b_2 B'_2 + r'_3 b_3 B'_3 + \text{etc.}}{b_1 B_1 + b_2 B_2 + b_3 B_3 + \text{etc.}}$$

Indextalet är således ett vägt medeltal av fruktsamhetskoefficienterna i den undersökta befolkningen uttryckta i procent av motsvarande normalkoefficienter.

Vad vikterna beträffa, utgöras de av det antal barnaföderskor, i motsvarande åldersklasser, som skulle iakttagits om normaltabellen varit rådande för den undersökta befolkningen. Mutatis mutandis låter sig liknande visa för de övriga indextalen.

Det är nu uppenbart, att en jämförelse mellan, å ena sidan de ordinära fruktsamhets-, äktenskaplighets- och dödlighetstalen, och å andra sidan indextalen, om den utsträcker till ett flertal befolkningar, bör giva ett begrepp om, i vilken mån de förra talen bero av åldersstrukturen. Mest prägnant torde dock den saken belysas av kapacitetstalen. Dessa äro nämligen de äktenskaplighets-, fruktsamhets- och dödlighets-tal, som de undersökta befolkningarna skolat uppvisa om de alla haft samma äktenskaplighet, fruktsamhet och dödlighet. Vore dessa tal oberoende av strukturskiljaktigheter befolkningarna emellan, så skulle kapacitetstalen följaktligen vara konstanta och lika överallt. *Den variation som eventuellt iaktages i kapacitetstalen mäter sålunda felen i de ordinära general-måtten; den relativa dispersionen i denna variation blir tillika ett*

mått på det från åldersstrukturen härrörande relativa medelfelet i motsvarande ordinära tal.

Rörande valet av normaltabell och indextalens beroende av detta må anföras, att åtskilliga skäl tala för att detta är en fråga av underordnad betydelse. Visserligen bli indextalen till sin absoluta storlek i hög grad beroende av vilken normaltabell som användes. Men det är ej detta det närmast kommer an på, utan om de vid *jämförelse* mellan de undersökta befolkningarna behålla ungefär samma inbördes proportioner då en ny normaltabell lägges till grund. Att detta icke exakt är fallet har förut påpekats, bl. a. av *Bleicher*. Man synes emellertid icke ha betänkt att denna fråga icke får behandlas isolerad, utan att den är på det intimaste förknippad med själva huvudfrågan om indextalen äro praktiskt sett tillräckligt oberoende av åldersstrukturens olikheter. Bejaktar man detta — vilket ju är en förutsättning för att metoden överhuvud skall kunna diskuteras — så har man därmed praktiskt redan brutit udden av alla invändningar grundade på ett ställningstagande till frågan om ändring i normaltabellen förändra indextalens inbördes proportioner. I själva verket är det samma fråga man i båda fallen har att göra med, och detta inses lättast av följande resonemang. Beräknas indextal för en befolkning först enligt en normaltabell och sedan enligt en annan, så är de självklart, då ju indextalen i båda fallen ha samma täljare, att de bli omvänt proportionella mot de i nämnarena stående kapacitetstalen. Tvenne serier indextal beräknade på samma serie av undersökta befolkningar, men med användandet av olika normaltabeller, bli sålunda proportionella mot varandra om motsvarande kapacitetstal äro det. Kvoten mellan tvenne med olika normaltabeller beräknade kapacitetstal av samma slag och för samma befolkning äro emellertid till sin natur själv ett indextal. Det är nämligen det indextal som skulle iakttagits, om man, med utgående från den första normaltabellen, utförde beräkningen för en befolkning, som med den faktiskt undersökta befolkningens åldersfördelning förenade den andra normaltabellens äktenskaplighet eller fruktsamhet eller dödlighet. Sätter man sålunda för en hel serie befolkningar kapacitetstalen enligt de tvenne normaltabellerna i relation till varandra, så erhåller man en serie fiktiva indextal *som alla mäta samma befolkningsrörelseinten-*

sitet. Äro indextalen oberoende av åldersstrukturen, så bli också dessa fiktiva tal det och de bli då konstanta, och äro de det icke, så blir deras variation av samma storleksordning som de variationer, vilka hos indextalen härröra från struktursolikheter mellan befolkningarna. Då nu, som ovan påpekades, tvenne serier av indextal beräknade enligt tvenne olika normaltabeller äro omvänt proportionella mot de enligt samma grunder beräknade kapacitetstalen, och alltså äro inbördes proportionella i precis samma grad som dessa, så följer därav att de behålla sin proportionalitet i samma grad som de äro oberoende av strukturolikheterna. Det förutsattes naturligtvis härvid, att eventuellt ifrågakommande normaltabeller väljas efter pragmatiska grunder, d. v. s. hänföra sig till förhållanden, som åtminstone äga någon frändskap med förhållandena inom någon av de jämförda befolkningarna. Och denna förutsättning är alltid uppfylld om överhuvud vid valet några förnuftiga regler tillämpas.

Då man sålunda mot indexmetoden velat rikta i princip samma anmärkning som mot standardmetoden («The method of standard population»), nämligen, att den vilar på en fiktion, så är denna anmärkning absolut förfelad. För indexmetoden finnes det blott en principiell och praktisk fråga, och det är om den i tillräcklig grad ger åldersfria mått; den andra frågan innehålles implicite däri.

Rörande själva huvudfrågan, om indextalen äro tillräckligt oberoende av strukturolikheter eller ej, är det noga taget tillräckligt att hänvisa till, att de i varje fall äro det i betydligt högre grad än de ordinära måtten. Med standardmetoden är det över huvud taget ingen mening att jämföra, då denna icke kan användas utom då befolkningsrörelsen kan uppdelas efter åldersklasser; och vi ha förut påpekat att en generell mätningsmetod för de demografiska företeelsernas genomsnittsintensitet icke bör förutsätta detta. Strängt oberoende av åldersstrukturen äro indextalen dock givetvis icke. Ogynnsammast ligger saken, som förut nämnts, för dödlighetsmätningen. Men kraven få icke vara orimliga, och vi äro för vår del övertygade om, att en prövning skall visa att indextalen uppfylla rätt högt ställda fordringar. (En prövning kunde exempelvis genomföras på så sätt, att man studerade variationen i de ovan omnämnda fiktiva indextal, som erhållas om kapacitetstalen,

enligt tvenne i lämplig grad olikformiga normaltabeller, jämföras). Visserligen torde man nog, särskilt för dödlighetsindex, kunna påvisa att indextalen understundom röna avsevärt inflytande av åldersstrukturen, men, som *Bowley* uttrycker sig i ett liknande fall, »is is done by choosing samples which lend themselves to the special argument».

I detta samband kan det vara lämligt att beröra även en annan fråga. Det man vill ernå genom indexberäkningen, den må vara av det ena eller det andra slaget, är att få eliminerat det rent kvantitativa inflytande, strukturolikheterna utöva på befolkningsrörelsens element. Härvid uppstår då först den frågan: vilka inflytanden äro att betrakta som kvantitativa och vilka strukturolikheter bör man fästa avseende vid?. För att först behandla frågans senare del må vi ett ögonblick eftersinna vilket ändamål det hela tjänar. Ett jämförande studium av befolkningsrörelsen inom olika befolkningar avser ju att komma på spåren orsakerna till eventuella olikheter. Dessa orsaker kunna emellertid indelas i å ena sidan självklara och till verknings sättet välbekanta orsaker, och å andra sidan obekanta eller i varje fall till verknings sättet mindre välkända orsaker. Därvid gäller det, att den förra kategorien av orsaker i regel utöva ett vida starkare inflytande på befolkningsrörelsen än den senare kategorien. Då det givetvis är de senare, som man vill åt, så uppstår nödvändigheten att så gott sig göra låter eliminera de förra. Till den förra kategorien hör emellertid egentligen blott de orsaker som sammanhänga med ålder, kön och civilstånd. Vid eliminationsförsöket är det således blott dessa som böra komma ifråga, åtminstone till dess andra orsaker äro tillräckligt utredda, och det bör med rätta tagas avstånd från de vilda förslag, som från olika håll framkommit, att eliminera även för strukturen i avseende på exempelvis yrke, välstånd, trosbekännelse och andra kulturella faktorer. Ja, då det gäller dödligheten kan de rent av ifrågasättas om man bör eliminera för köns- och civilståndsstrukturen, då denna ju här är till sin verkan varken självklar eller egentligen så noga känd. *Sundbärgs* försök i denna riktning vid standardtalsberäkningar bör därför icke mana till efterföljd. — Att besvara frågan om vilka inflytanden, som äro att betrakta som kvantitativa (i motsats till kvalitativa) är vida svårare. Också härskar rörande denna fråga

en viss förbistring i litteraturen. Strängt taget äro ju alla inflytanden kvantitativa, i alla händelser är det blott deras kvantitativa sida, som kommer till synes i de statistiska talen. Då vi redan kommit till det resultat, att elimination blott bör ske i avseende på ålders-, köns- och civilståndsstruktur, kan det för klarande av frågan vara skäl att söka utreda, på vilket sätt denna struktur övar sitt inflytande. Först och främst finnes det, vad vi vilja kalla en *direkt* inverkan. De olika till ålder, kön och civilstånd begränsade befolkningsgrupperna ha i och för sig olika inre förutsättningar att ingå giftermål, att föda barn, att hemfalla åt döden. Man kan här tala om en kombination av moraliska och fysiologiska faktorer. Dessa inre förutsättningar göra sig kvantitativt gällande allt efter som de olika grupperna äro representerade inom befolkningen, och deras inflytande bör givetvis elimineras i den mån det kan statistiskt fastställas. Utom denna direkta verkan förekommer också en *indirekt*. I första hand gör sig denna gällande genom att ålders-, köns- och civilståndsstrukturen själv betingas av befolkningsrörelsen. Dödlighetens och nativitetens betydelse för åldersfördelningen ligger ju i öppen dag och likaså giftermålsfrekvensens betydelse för civilståndsstrukturen. Härigenom få sålunda de olika ålders-, köns- och civilståndsgruppernas inre förutsättningar ett kvantitativt inflytande även indirekt, genom den prägel de sätta på befolkningsmorfologien. Att i praktiken beakta detta indirekta inflytande för sig låter sig inte göra. Såväl standardmetoden som indexmetoden ta blott hänsyn till den momentana strukturen, icke till sättet för dess uppkomst. Och så vitt vi kunna se är detta icke håller nödvändigt eller ens önskvärt. Vid studiet av befolkningsrörelsen har man att taga hänsyn till de betingelser, under vilka den faktiskt arbetar; vi kunna icke inse att något står att vinna genom att blanda in dess återverkan på befolkningsmorfologien. Problemen förlora därvid väsentligt i konkret innehåll. — Ett ytterligare indirekt inflytande ha vi i den växelverkan, i vilken de demografiska elementen stå till varandra, och det medelbara inflytande som ålders-, köns- och civilståndsstrukturen utövar på intensiteten själv. Sålunda inverkar äktenskapligheten på fruktsamheten, t. ex. däri- genom, att vid stark äktenskaplighet en stor proportion nygifta kvinnor finnes i vissa eller alla åldersklasser. Då fruktsamheten är

störst under äktenskapets första tid, uppstår härigenom en förhöjd medelfruksamhet. Dödligheten åter inverkar både på giftermålsintensiteten och på fruktsamheten. Så t. ex. i förra fallet, såsom *Flodström* påpekar, genom skapandet av nya »levebröd» och i senare fallet genom de s. k. ersättningsbarnen. Dödligheten i vissa åldersklasser inverka för övrigt även på dödligheten i andra åldersklasser genom den s. k. naturliga selektionen. Slutligen inverkar ålders-, köns- och civilståndsfördelningen medelbart, t. ex. på så sätt, att äktenskapligheten inte blott beror av den gifta kvinnans ålder, utan även av den större eller mindre förekomsten av ogifta män i lämplig ålder, och då detta även är i viss grad bestämmande för de ömsesidiga åldersförhållandena mellan äkta makar, så återverkar dessa omständigheter också på fruktsamheten. Vad nu denna verkan och växelverkan beträffar, torde den väl överhuvud icke vara att räkna till de »kvantitativa» inflytandena. För övrigt hemfaller den icke under den kategori av orsaker för vilken elimination bör ske, ity att den är alltför litet utredd.

I sin ovan citerade artikel har *Botkiewicz*, med tanke på dylika indirekta verkningar, ansett sig böra helt avråda användningen av indexberäkningar rörande äktenskapligheten och fruktsamheten. Emellertid är hans argumentering på denna punkt en smula otydlig, och åtminstone i den mån han menar den här närmast betraktade indexmetoden och icke blott standardmetoden (vilken icke tydligt framgår) torde den kunna tillbakavisas. Men huru som helst, indextalen äro dock betydligt bättre än de ordinära måtten, och då dessa *i lika mån* träffas av sagda anmärkning, så kan denna icke förringa detta företräde. För övrigt är indexmetoden den enda överhuvud användbara vid studiet av de demografiska elementens regionala fördelning inom t. ex. Sverge, liksom också vid studiet av deras intensitet inom olika yrkesgrupper. Ja, sättas indextalen i relation till varandra och till vissa för ålders-, köns- och civilståndsfördelningen karakteristiska mått, så kan man därigenom hoppas vinna en behövlig insikt just i den ifrågavarande indirekta växelverkan.

Vi skola i fortsättningen övergå till beräkningen av indextalen för en del konkreta befolkningar och befolkningsgrupper, varvid vi skola använda dem särskilt för belysningen av de ordinära måttens beroende av strukturolikheterna.

(Forts.)

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN.

I. Politik.

DEN FRANSKA VALREFORMEN. Frågan om valkretsarnas storlek vid valen till deputeradekammaren har som bekant hört till de allra mest omtvistade i fransk författningshistoria, och de båda motsatta principerna, listval (*scrutin de liste*) och enmansval (*scrutin uninominal par arrondissement*) ha upprepade gånger avlöst varandra sedan införandet av den allmänna rösträtten. 1848 infördes listval, men de avskaffades åter 1852. Åren 1870—76 tillämpades ånyo listval, under det att genom lagen d. 30 nov. 1875 enmansvalet sanktionerades, 1885 återinfördes listvalet, men avskaffades återigen redan 1889. Sista gången borttogs detta valsätt för att förhindra ett upprepande av det försök att skaffa sig ett allmänt förtroendevotum från det franska folkets sida, som general Boulanger gjorde genom att låta uppställa sig som kandidat i samtliga valkretsar, där val skulle äga rum.

Frågan om återinförande av listval återkom emellertid för en del år sedan i en ny form genom förslaget om tillämpningen av proportionella val. Efter åtskilliga strider, varpå här ej är platsen att närmare ingå, lyckades man nyligen enas om reformens genomförande, och den nya lagen kunde promulgeras den 12 juli 1919. Lagen återgives in extenso i ett av de senaste häftena av *Revue politique et parlementaire*.

Varje departement väljer en deputerad för 75,000 inv., dock minst 3 deputerade. Intill nästa folkräkning skall varje departement utse lika många representanter som det f. n. har. Departementet bildar i regel en valkrets men kan uppdelas, om antalet som skola väljas är mer än 6, dock så att varje valkrets utser minst 3.

Ingen kan uppställas som kandidat i mer än en valkrets. Kandidatlistor skola inlämnas minst 5 dagar före valet av minst 100 valmän. Varje kandidat, som erhåller absolut majoritet, förklaras vald. Återstående platser fördelas efter följande grunder: Man bestämmer den s. k. valkvoten genom att dela antalet röstande med antalet platser som skola besättas, varjämte medeltalet för varje lista uträknas genom att dela hela antalet röster som fallit på denna

med antalet kandidater på listan. Varje lista erhåller så många platser som dess medeltal är större än valkvoten. Eventuellt även efter denna procedur återstående platser tilldelas de listor, som ha högst medeltal. Inom varje lista förklaras de kandidater valda, som samlat flest röster. Om en kandidat står ensam på en lista, kan han ej komma i fråga förrän de kandidater valts, som tillhöra andra listor och som erhållit flera röster än han. Ingen kandidat kan förklaras vald, om ej antalet röster, som avgivits på honom, överstiger hälften av partiets röstetal. Om antalet röstande ej uppgår till mer än hälften av alla röstberättigade eller om ingen lista uppgår till samma siffra som valkvoten, måste nytt val äga rum.

SVENSK STATSRÄTT OCH SVENSK VETENSKAP INFÖR TYSK PUBLIK. Senaste häftet av *Archiv des öffentlichen Rechts* (Bd 39 H. 1, s. 11 ff.) innehåller ett par uppsatser av särskilt intresse för svensk publik, dels prof. CONRAD BORNHAKS framställning av »Das Gemeindestimmrecht in Schweden», som efter en historisk återblick behandlar frågan om den kommunala rösträtten t. o. m. 1918 års lagtima riksdag, dels ett inlägg av prof. RUDOLF KJELLÉN (samma h. s. 1 ff.), »Der Staat als Lebensform», som utgör svar på en kritik av Dr Ernst Radnitzky.

DEN NYA FINSKA REGERINGSFORMEN OCH DESS BESTÄMMELSER TILL SKYDD FÖR DE NATIONELLA MINORITETERNA behandlas i juli—augustihäftet av *Finsk tidskrift* av den kände politikern och medlemmen av Svenska folkpartiet EMIL SCHYBERGSON i en uppsats, betitlad »Politiska bekymmer. III. Regeringsformen» (T. LXXXVII: H. 1—2, s. 3 ff.). Förf. framhåller inledningsvis, att den republikanska statsformen, som tidigare så ivrigt bekämpats, till sist antogs utan större meningsskiljaktighet, sammanhängande med den omständigheten, att det mest vägande skälet för monarkien bortfallit med Tysklands sammanstörtande. »Under förutsättning av en nära förbindelse med ett monarkiskt konservativt Tyskland hade det varit en dårskap att icke välja den monarkiska statsformen och utse en tysk furste till monark. Redan självbevarelsesdriften gentemot påträngandet av de tyska intressena krävde detta». Sedan man emellertid vunnit enighet på den avgörande punkten, lyckades det ganska snart att uppnå den erforderliga kvalificerade majoriteten, så att det blott var nästan hela den svenska gruppen samt några medlemmar av samlingspartiet som röstade emot grundlagen. Den främsta meningsskiljaktigheten gällde frågan, om presidenten borde väljas av folkrepresentationen eller genom särskilda elektorer. Förf. menar för sin del, att skillnaden i praktiken är synnerligen obetydlig, i det att det givetvis, vilketdera alternativ som väljes, med all sannolikhet måste bli partiledningen, som blir avgörande, men att företräde måste givas åt folkvalet, därför att man härigenom kunde tänkas få en om än i realiteten kanske ganska illusorisk motvikt mot riksdagsmajori-

teten. Man stannade emellertid vid en kompromiss, enligt vilken riksdagen första gången skulle förrätta valet, men detta vid följande tillfällen skulle ske genom särskilda elektorer valda genom allmän rösträtt. En annan tvistefråga gällde presidentens vetorätt. Man bestämde sig till sist för suspensivt veto. Häremot liksom mot de bestämmelser som införts till skydd mot förhastad lagstiftning ställer sig emellertid S. skeptisk, i det att han menar att bäggedera, som tillkommit i konserverande syfte, tvärtom komme att gagna radikalismen. »Det vore kanske bättre att låta folkviljan med mindre omgång än hittills komma till sitt mål, men å andra sidan göra det möjligt för den att, då den funnit sig ha gjort ett misstag, rätta sig.»

De omstridda nationalitetsparagraferna återges också i sin slutliga lydelse in extenso. Dessa paragrafer föreskriva som bekant, att såväl finska som svenska språket skola grundlagfästas som republikens nationalspråk, så att varje medborgare har rätt att hos domstolar och förvaltningsmyndigheter använda sitt finska eller sitt svenska modersmål, varjämte fastslås principen om landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings rätt att enligt enahanda grunder tillgodoses (§ 14). Därjämte föreskrives, att vid nyreglering av förvaltningsområdets och kommuners gränser skall iakttagas, att dessa, där förhållandena det medgiva, bli enspråkiga eller att åtminstone minoriteterna med annat språk bli så små som möjligt (§ 50, 51). Förf. anser för sin del, att »dessa stadganden, sådana de av riksdagen antogos, efter segt motstånd från de finska borgerliga riksdagsgruppernas sida, ha befunnits i huvudsak tillfredsställande för den svenska befolkningen». Även om lagparagrafer spela mindre roll än maktförhållanden, hava dock även de förra något värde, särskilt om de ikläfts grundlags form.

KONSTITUTIONELLA FRÅGOR VID 1919 ÅRS RIKSDAG.

Jämte den stora författningsreform, som vid årets riksdag fick sin lösning (se WALLENGRENS uppsats i *Statsvetenskaplig tidskrifts* andra häfte för i år, s. 109 ff.), ha åtskilliga andra frågor av konstitutionellt intresse behandlats vid årets riksdag.

Riksdagen fattade definitivt beslut om 4-årig valperiod vid val till andra kammaren i st. f. den tidigare 3-årsperioden, en fråga vars slutliga behandling uppskjutits från 1918 års riksdag. Också den nya departementalindelningen erhöll sin definitiva form genom antagandet av en »Lag om statsdepartementen», som bestämmer departementens antal till följande nio: utrikesdepartementet (utrikesärenden), justitiedepartementet (lagärenden och justitieförvaltningen), försvarsdepartementet (försvarsväsendet till lands och sjöss), socialdepartementet (ärenden av social natur, så ock ärenden rörande den inre civila förvaltningen samt allmän hälso- och sjukvård), kommunikationsdepartementet (ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten), finansdepartementet (finansför-

valtningen och skatteväsendet), ecklesiastikdepartementet (kyrkoärenden samt ärenden rörande undervisning, vetenskap och konst), jordbruksdepartementet (ärenden rörande jordbruk, domäner och skogar), handelsdepartementet (ärenden rörande handel, industri och sjöfart).

En hel rad spörsmål sammanhängande med det konstitutionella ansvaret i utrikesärenden och kommandomål ha behandlats. Kungl. Maj:t framlade en proposition med förslag till grundlagsändringar åsyftande ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i utrikespolitiska angelägenheter. Detta förslag åsyftade ett ombildande av det s. k. hemliga utskottet till en fast institution genom inrättande av en utrikesnämnd på 16 medlemmar, som skulle väljas vid varje riksdag samt skulle kunna sammanträda såväl under som mellan riksdagarna. Nämndens överläggningar skulle ha formen av ett samråd under konungens ledning eller under hans frånvaro under ordförandeskap av stats- eller utrikesministern mellan nämndens medlemmar och dessa båda ministrar, varjämte på konungens anmodan även andra statsrådsledamöter eller särskilda sakkunniga kunde delta i överläggningarna. Sekreterare skulle förordnas av konungen, men protokollföring skulle blott undantagsvis ske. Utrikesministern skulle i början av varje riksdag och sedermera så ofta omständigheterna föranledde lämna nämnden en framställning av de allmänna utrikespolitiska förhållanden, som kunna erhålla betydelse för riket. Det beslut som konungen fattade i ärenden, som behandlats i nämnden, skulle delgivas dess ledamöter senast vid nästa sammanträde. Utom på konungens kallelse skulle nämnden sammanträda i alla de fall, då minst 6 ledamöter gjorde framställning om rådpläging i viss uppgiven fråga. För att ej skapa en icke lämplig isolering mellan nämndens ledamöter och riksdagen föreslogs, att den tystnadsplikt, som borde tillkomma ledamöterna, endast i de fall skulle stadgas som ovillkorlig, att regeringen på grund av de avhandlade ärendenas natur skulle finna skäl att påbjuda tystnadsplikt. I nämndens intima samarbete med regeringen låge »såväl en utväg att bereda nämndens ledamöter den bästa inblick i utrikesärendena som en garanti för att den verkliga ledningen i utrikespolitiken bibehålles hos den ansvariga regeringen». Därjämte föreslogs en föreskrift, att alla överenskommelser av större vikt skulle framläggas för riksdagen till godkännande, därest ej i något fall rikets intresse skulle kräva att så ej skedde, i vilket fall dock utrikesnämnden först skulle yttra sig. Dessutom skulle, när konungen så prövade lämpligt, muntliga meddelanden kunna göras till riksdagen i frågor, som anginge rikets förhållande till främmande makt, eller i annat ärende av större allmänt intresse, varvid eventuellt sammanträdet skulle kunna hållas inför slutna dörrar. Slutligen föreslogs en förändring i fråga om bestämmelserna angående konstitutionsutskottets granskning av särskilda protokoll i utrikesärenden, i det att å

ena sidan den begränsning av granskningsrätten till »allmänt kända händelser», som f. n. är föreskriven, skulle borttagas, men å andra sidan konungen skulle få uttrycklig rätt att med hänsyn till rikets säkerhet eller andra synnerligen viktiga skäl vägra utlämnande av dylikt protokoll, dock först efter utrikesnämndens hörande. Den kungl. propositionen tillstyrktes av konstitutionsutskottet med den ändring i fråga om Kungl. Maj:ts rätt att vägra utlämnandet av protokoll, att detta blott skulle få ske, när rikets säkerhet eller »andra av förhållandet till främmande makt betingade» synnerligen viktiga skäl det föranledde. 5 reservanter med herr K. J. Ekman i spetsen yrkade avslag under förmenande, att den ökade befogenheten åt nämnden i jämförelse med hemliga utskottet skulle skapa ett »utvidgat statsråd», vilket skulle försvaga den ansvariga regeringens makt på detta område, samtidigt som riksdagens större inflytande skulle »förbytas uti ett ganska osjälvständigt underordnande under nämnda personers förmynderskap i hithörande frågor». Förslaget antogs emellertid utan votering i båda kamrarna i den form, som konstitutionsutskottet givit detsamma. — I fråga om kommandomålen föreslogs av Kungl. Maj:t en fullständig omstöpning av de hittills tillämpade formerna, innebärande dels ett borttagande av bestämmelsen om sammankallande av krigsråd i vissa fall vid dessa ärendens behandling, dels införandet av en hänvisning till en särskild lag, som skulle uttryckligen fastslå omfattningen av de ärenden, som falla under begreppet kommandomål. Ett utarbetat förslag till dylik lag var också bifogat till propositionen. Propositionen tillstyrktes av konstitutionsutskottet och vann riksdagens bifall. — Samtidigt härmed tog konstitutionsutskottet initiativ till ett ändrande av bestämmelserna angående protokollgranskningen även i kommandomål, i det att även här inskränkningen av granskningsrätten till »allmänt kända händelser» föreslogs slopad, ett förslag till grundlagsändring, som motiverades därmed att dessa ärenden ej kunde erfordra högre grad av sekretess än utrikesärendena samt att det ofta inom utskottet rått tvekan om innebörden i orden »allmänt kända händelser». Konstitutionsutskottets förslag i denna punkt antogs av andra kammaren men avslogs av första kammaren efter ett kort avslagsyrkande av herr y. Geijer.

I samband med författningsreformen behandlades av särskilda utskottet en dit hänvisad proposition med förslag angående rätt att utöva rösträtt vid val till riksdagens andra kammare utan inställelse inför valförrättaren. Rösträtt skulle enligt detta förslag kunna utövas utan personlig inställelse i två fall. Dels skulle väljare, som var förhindrad att själv infinna sig vid valförrättningen på grund av militärtjänst, från vilken han ej för deltagande i valet kunnat erhålla befrielse, eller för utövande av sådant yrke eller sådan allmän tjänst, som regelmässigt medför vistande utom valdistriktet, äga rätt att till valförrättaren insända sin valsedel, sedan den inlagts

i ett kuvert, å vilket, i närvaro av ett vittne tillhörande vissa uppräknade kategorier av tjänstemän eller kommunala förtroendemän, skulle antecknas en förklaring av väljaren samt ett vitsordande av de angivna omständigheterna av vittnet i fråga. Dels skulle röstberättigad gift man eller kvinna äga rätt att genom andra maken, om denna var röstberättigad, avgiva sin röstsedel. Bestämmelserna i ämnet förutsattes böra sammanföras i en särskild lag, till vilken riksdagsordningen samt vallagen skulle hänvisa. Särskilda utskottet föreslog emellertid vissa förändringar i den kungl. propositionen. Framför allt märkes, att enligt utskottets förslag bestämmelserna skulle införas i vallagen och ej i särskild lag samt att rätten för vissa yrkesmän att insända sin röstsedel på uppgivet sätt skulle inskränkas till följande 3 kategorier: den som utövar militärtjänst, den som utövar sjömansyrket eller som deltagare för egen eller annans räkning idkar fiske i öppen sjö eller i annan egenskap tillhör besättning eller annan personal å fartyg samt den som tillhör personalen vid statens järnvägar eller vid enskilt järnvägsföretag eller vid postverket, tullverket eller lots- eller fyrväsendet. — Utskottets förslag vann kamrarnas bifall.

Bland övriga författningsfrågor, som vid riksdagen behandlats, må några här omnämnas.

En proposition om gemensam valdag tillstyrktes av konstitutionsutskottet och antogs av båda kamrarna. Efter motion av herr Hage m. fl. beslöts en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om förslag till borttagande av förbudet för andrakammarledamot att utan vidare avsäga sig sitt riksdagsmannaupdrag. Däremot avslogs av första kammaren en av Kungl. Maj:t framlagd proposition om öppen omröstning, en motion av herr Hage om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om förslag till införande av rätt för kamrarna att själva utse talman och två vice talmän samt en av konstitutionsutskottet med anledning av en motion av herr Lindhagen föreslagen begäran om utredning angående referendum och initiativ. Båda kamrarna avvisade motioner bl. a. angående enkammar-system och angående allmän folkomröstning för utrönande om folket önskar den monarkiska statsformens bibehållande eller införande av republik samt angående upphävande av bostadsbandet.

I övrigt behandlades ett par förslag om ändring i tryckfrihetsförordningen, åtskilliga frågor på kommunallagarnas område

o. s. v.

K. T

II. Statistik och ekonomi.

VÄRLDSKRIGET OCH BEFOLKNINGSFÖRHÅLLANDENA I TYSKLAND OCH ÖSTERRIKE-UNGERN. Att göra upp status efter världskriget är väl numera statistikens aktuella uppgift. Att denna uppgift stöter på stora, ja för ögonblicket oöverkombara

svårigheter, är icke ägnat att förvåna. I de krigförande länderna har man under kriget, dels haft annat att göra än granska statistiskt material av olika slag, dels har man undertryckt och hemlighållit sådana statistiska uppgifter, som eljest brukat bringas till offentligheten. Bl. a. gäller detta också befolkningsstatistiken, som, möjligen med undantag för England, under världskriget fört en tylande tillvaro i de krigförande länderna. Särskilt ha de källor, varur man eljest kunnat vinna insikt i Centralmakternas befolkningsförhållanden, under kriget till största delen intorkat. Hur länge det kan komma att dröja innan dessa källor åter börja flöda, och framför allt hur länge innan det under krigsåren hopade, men ej alls bearbetade, eller eljest hemlighållna, materialet kan bliva offentliggjort, undandrar sig vårt bedömande. I varje fall ha enskilda stater i Tyskland, t. ex. Bayern, under 1919 börjat sammanföra och publicera sina siffror. I *Zeitschrift des Bayrischen statistischen Landesamts N:r 1 u. 2 1919* har sålunda den kände statistikern Dr. F. Burgdörfer redogjort för befolkningsrörelsen i Bayern under åren 1914, 1915, 1916 och 1917. Av resultaten rörande världskrigets inverkan må följande anföras.

Världskrigets inverkan på befolkningsförhållandena i Bayern kan korteligen så sammanfattas: Intill slutet av 1917, alltså under de första 41 krigsmånaderna, voro förhållandena relativt till det sista fredsåret sådana, som om intet enda giftermål ingåtts under c:a $1\frac{1}{3}$ år; som om intet barn fötts under c:a $1\frac{1}{2}$ år; som om under nära 2 år dubbelt så många människor över 5 års ålder avlidit. Med andra ord, sammanfattande krigets kvantitativa inverkan på befolkningen: Under de första $3\frac{1}{2}$ krigsåren föddes knappt så många barn som under de 2 sista fredsåren, medan det dog lika många människor som under $5\frac{1}{2}$ fredsår.

I dödstaten äro då visserligen de i kriget fallna inbegripna, men även civilbefolkningen uppvisar en avsevärt stegrad dödlighet i alla åldrar (med undantag för spädbarn och småbarn), och i alla samhällsklasser. Särskilt hårt träffade voro städerna, framför allt storstäderna, vilket, då huvudorsakerna till dödlighetens ogynnsamma förlopp säkerligen är att söka i undernäring, väl sammanhänger med de särskilt stora svårigheterna för stadshushållningen i mötsats till lantmännens självhushållning.

De absoluta siffrorna ställa sig som följer (på grund av omöjligheten att exakt bestämma folkmängden kunna relativa frekvens-tal ej angivas):

	G i f t e r m å l					F ö d e l s e r				
	1913	1914	1915	1916	1917	1913	1914	1915	1916	1917
	Abs. antal	Mer (+) mindre (-) än 1913 i %				Abs. antal	Mer (+) mindre (-) än 1913 i %			
Storstäder.....	9726	+ 10.3	- 27.5	- 16.5	- 3.7	26978	- 6.9	- 27.2	- 41.3	- 41.8
Övriga städer.	7921	+ 0.9	- 32.1	- 24.3	- 14.1	28269	- 2.0	- 23.3	- 38.3	- 42.0
Övriga orter...	30791	- 22.0	- 65.9	- 57.0	- 45.5	152210	- 0.2	- 24.8	- 45.2	- 47.2
Hela staten .	48438	- 11.8	- 52.6	- 43.5	- 32.0	207457	- 1.3	- 24.9	- 43.8	- 45.8

	Dödsfall (män över 5 års ålder)					Dödsfall (kvinnor över 5 års ålder)				
	1913	1914	1915	1916	1917	1913	1914	1915	1916	1917
	Abs. antal	Mer (+) mindre (-) än 1913 i %				Abs. antal	Mer (+) mindre (-) än 1913 i %			
Storstäder.....	5661	+ 72.2	+ 92.9	+ 99.4	+ 63.6	5678	+ 7.3	+ 5.0	+ 18.2	+ 25.9
Övriga städer.	5999	+ 82.3	+ 85.3	+ 96.6	+ 79.7	6175	+ 2.6	+ 3.6	+ 14.4	+ 30.9
Övriga orter...	25141	+ 79.3	+ 97.4	+ 121.7	+ 82.3	26338	+ 1.7	+ 3.3	+ 9.6	+ 16.2
Hela staten .	36801	+ 78.7	+ 94.7	+ 113.8	+ 79.3	38191	+ 2.7	+ 3.6	+ 11.7	+ 20.0

Genom en jämförelse av dödssiffrorna för män och dödssiffrorna för kvinnor torde med lätthet kunna utläsas, å ena sidan hur dödligheten bland de civila utvecklats sig, å andra sidan hur starkt de direkta förlusterna i fält inverka.

Beträffande dödligheten i olika åldersklasser framgår det av siffrorna, att hos den hemmavarande befolkningen särskilt de äldsta hårt träffats av krigstidens förödelse. I motsats därtill, och det torde behöva betonas då de populära föreställningarna helt visst gå i annan riktning, *har spädbarnsdödligheten i Bayern under krigstiden i varje fall icke avsevärt försämrats*. På 100 levande födda avleda före 1 års ålder

1908	21.7	1913	18.2
1909	21.7	1914	19.3
1910	20.2	1915	21.1
1911	22.3	1916	19.2
1912	17.7	1917	18.6

Siffrorna för 1908, 1909 och 1911 ha sålunda under krigstiden icke uppnåtts. Det är att märka att förhållandena i städerna äro relativt till landsbygden icke blott i och för sig gynnsammare, utan den höjning, som eventuellt kan iakttagas, faller helt på landsbygdens konto. Siffrorna voro på landsbygden 19,1 år 1913 mot 19,8 år 1917, men

däremot i storstäderna 15,9 år 1913 mot 15,7 år 1917 och i övriga städer 15,5 år 1913 mot 15,4 år 1917. Förklaringen torde ligga i de särskilda åtgärder, som vidtagits till främjande av barnavel och omsorgen om de späda livn (barnsängsbidrag, amningsunderstöd etc.). Dessa åtgärder ha tagits mera i anspråk i städerna än på landsbygden.

Étt annat arbete, som måste betecknas såsom i allra högsta grad av intresse, ehuru det icke såsom det ovannämnda är grundat på exakta siffror, och därför heller icke så värdefullt som materialkälla, men i stället är av så mycket större räckvidd, har utgivits genom det danska »Selskabet for Social Forsken af Krigens Følger». Det föreligger i Selskabets Bulletin under titel *Die Bevölkerungsbewegung im Weltkrieg* av C. Döring. N:r 3 Deutschland und Frankreich; N:r 4 Deutschland (2:dra utvidgade uppl.); N:r 5 Österreich-Ungarn. Köpenhamn 1917, 1919 och 1919. Trots de stora svårigheter, som möta vid uppsummeringen av krigets inverkan på befolkningsrörelsen i dessa länder, och till vilkas övervinnande förf. måst åberopa sig på delvis icke officiella och ofta väl rätt grumliga källor, ge dessa arbeten icke desto mindre intrycket av att vara efter omständigheterna tämligen tillfredsställande uppskattningar. Det säkerligen betydande arbete, som ligger bakom, är värt allt erkännande, och även om de slutsatser som dragas inför framtidens noggrannare siffror komma att visa sig vara på några punkter otillfredsställande, så kan framställningen det oaktat icke fränkännas sitt högeligen aktuella intresse. Det skulle emellertid föra för långt att här ingå på alla de ting, som författaren lyckats mer eller mindre övertygande ådagalägga eller på en kritik av hans framställning, så mycket mera som huvudresultaten i allt väsentligt täcka sig med dem som ovan framdragits ur Dr. Burgdörfers sammanställning av den bayerska statistiken. Tillbakagången i giftermål och födelser, ökningen av dödligheten även hos civilbefolkningen, framgår sålunda också för Tyskland som helhet och för Österrike-Ungern. Blott i Ungern (material föreligger för Österrike endast för större städer) kan en försämring av spädbarnsdödligheten under krigstiden påvisas. I Ungern dogo av 100 levande födda, 18,6 år 1912, 20,1 år 1913, 19,7 år 1914, 26,4 år 1915, 23,0 år 1916. I Österrikes större städer voro siffrorna 14,8 år 1914, 16,3 år 1915, 15,9 år 1916, 15,5 år 1917. Tyska riket uppvisade 15,1 år 1913, 16,4 år 1914, 15,4 år 1915, och i orter om mer än 15,000 inv. 14,2 år 1913, 15,5 år 1914, 14,4 år 1915, 13,3 år 1916, 14,4 år 1917, 12,8 under jan.—okt. 1918.) *Summa summarum* torde Tyskland under kriget ha förlorat 5,6 mill. människor, av vilka 3,5 mill. äro att skriva på tillbakagången i födelsefrekvensen och 2,1 mill. på den ökade dödligheten. Absolut taget har Tysklands folkmängd under kriget sjunkit med 2,7 mill. eller från 67,8 till omkr. 65,1 mill. Och vad värre är, könsfördelningen har under kriget förskjutit sig på ett högst ödesdigert sätt. Hade man före kriget 1024 kvinnor på 1000 män, så hade man därefter omkr. 1086 kvinnor; och i åldrarna

mellan 20 och 50 år är förhållandet rent av 1155 : 1000 (!) mot 1915, 23,0 år 1916. I Österrikes större städer voro siffrorna 14,8 år 20—30 år. De blodiga förlusterna uppskattas till c:a 1,8 mill., förträdesvis i de kraftigaste åldrarna, och de yngsta från maj 1915 till juli 1919 födda årgångarna understiga med $\frac{1}{2}$ till $\frac{1}{3}$ den normala numerären. På liknande sätt ställer sig krigets deficit för Österrike-Ungern: Människoförlusten uppskattas till 5,2 mill., varav 1,5 mill. överdödlighet och 3,7 uteblivna födelser. I kriget stupade uppskattas till 1,5 mill., och i stället för 1027 kvinnor pr 1000 män ha vi 1092; i åldersklassen 20—30 1315 (!) i stället för 1052 och i åldersklassen 20—50 1210 (!) i stället för 1045. De båda Centralmakterna ha sålunda under kriget förlorat så mycket människor att en invandring av hela Skandinavien befolkning ej mer än jämnt skulle förmå göra upp därför. På grund av den ogynnsamma könsrelationen och de decimerade yngre åldersklasserna torde Centralmakterna ännu länge få räkna med en stillastående eller kanske rent av tillbakagående folkmängd.

UR DEN NYUTKOMNA SVENSKA LITTERATUREN.

Sedan vår sista litteraturöversikt (i häft. 1) har, förutom officiella publikationer, ett antal svenska arbeten av statistiskt innehåll utkommit.

Först kan nämnas en akademisk avhandling: *Undersökning av det större och mindre jordbrukets produktion* av byråchefen i Statistiska Centralbyrån ERNST HÖIJER. Stockholm 1919. Som vi icke äro tillräckligt inne i specialfrågorna på jordbruksområdet, och då för övrigt avhandlingen kommer att i denna tidskrift ägnas en särskild anmälan av sakkunnig hand, skola vi alldeles avhålla oss från en granskning av arbetets resultat. Blott så mycket kan sägas, att undersökningen enligt förf. utgör en tillämpning av »den representativa metoden» i det den grundar sig på, icke hela det tillgängliga materialet, utan delar därav (områden), som av författaren utvalts med »synnerlig omsorg». I föreliggande fall ha vi ju att göra med en på sitt område eminent sakkunnig författare, och får man därför antaga, att den använda metoden i hans händer kommer till sin fulla rätt, och att de positiva resultaten, vilka dock (det må bero på vår bristande specialkänedom om de behandlade problemen eller på dessas egen svårighet) icke synas oss allt för överväldigande, komma att visa sig såsom pålitliga. För vår del vilja vi blott ifrågasätta lämpligheten att på en dylik undersökning använda namnet »den representativa metoden». Med denna metod (i Kiärsks mening) tänker man sig dock i regel förknippad icke ett »omsorgsfullt urval» av delar av undersökningsobjektet, utan snarare ett urval enligt någon objektiv princip, vilket väl snarast är motsätsen till ett »omsorgsfullt» urval, i det det sker mekaniskt utan någon subjektiv omsorg (t. ex. efter slumpens lagar). En undersökningsmetod sådan som Dr. Höijers är icke representativ, enär den ej avser att klarlägga förhållandena i det hela genom att undersöka

en del, eller i varje fall icke gör detta, utan i stället uttager inom sig så vitt möjligt *homogena* huvudområden, som äro av särskild betydelse, varvid undersökningen belyser förhållandena i dessa områden, utan att egentligen kunna överflyttas eller förallmänligas. Särskilt på ett gebit där resultaten, utan att vänta på bekräftelse, kunna öva inflytande på det praktiska livet, t. ex. genom jordbrukspolitiken, är en dylik metod ägnad att väcka betänkligheter. Sedan den så att säga vunnit akademiskt vitsord, kunde den ju i mindre vederhäftiga händer göra mera skada än gagn, liksom den överhuvud ställer överhövan stora krav på undersökningsledarens subjektiva skön. Vare härmed intet sagt som kunde vara ägnat att nedsätta eller misstänkliggöra föreliggande arbete, utan snarare tvärt om.

Statistisk översikt av det svenska näringslivets utveckling åren 1870—1915, av Kommerskollegium, Stockholm 1919, är ett arbete, som visserligen faller inom ramen för den officiella statistiken (det utgör »Statistiska Meddelanden» ser. A Bd III: 1), men dock förtjänar särskilt omnämnas. Arbetet i fråga har inom kommerskollegium förtjänstfullt redigerats av aktuarien fil. dr. K. ÅMARK. Planen angives inledningsvis ungefär som följer: I en första avdelning behandlas under särskilda rubriker huvuddragen av jordbrukets, fiskets, skogshanteringens, industriens och bergsbrukets, handelns och sjöfartens utveckling. I en andra avdelning redogöres mera i detalj för produktion och utrikeshandel beträffande varje särskild huvudgrupp av varor. Tyngdpunkten är här förlagd till påvisandet av sammanhanget mellan produktions- och handelssiffrorna och möjlighöret av en jämförande användning framför allt av industri- och handelsstatistiken. Särskild vikt har lagts vid att framställa inom sig jämförbara sifferserier för att därigenom i någon mån undanröja de svårigheter, som vållas av de vid flera tillfällen skedda omläggningarna i statistiken. Såsom bihang till denna avdelning följer en större översiktstabell, angivande årsproduktionen av industriens och bergsbrukets samfliga viktigare alster för tiden 1891—1915. Det hela avslutas med en sammanställning av data, avseende att från olika sidor belysa konjunkturutvecklingen, särskilt från början av 90-talet. Arbetet är mycket schematiskt och översiktligt till sin uppställning. Det är också avsett för en bredare läsekrets än den som är van att gå direkt till de årliga redogörelserna för information i hithörande ämnen.

En annan nyutkommen bok bär titeln *Något om statistiken och dess matematiska grundval* samt är författad av seminarielektorn fil. dr. GÖSTA SETTERBERG. Alb. Bonniers förlag 1919. Samma lär ha utkommit i förkortad form såsom Verdandiskrift (Studentföreningen Verdandis småskrifter Nr 223) med titel »Siffror som tala sanning och siffror som ljuga». Vi måste redan från början bekänna, att vi såtillvida äro delvis medansvariga i detta arbetes tillkomst, som vi hava på förf:s begäran granskat och kommenterat manuskriptet till 12:te kapitlet: *Beräkning av slumpens avvikelser*.

liksom vi också ha givit förf. anvisning på den litteratur; som ligger till grund för framställningen i sagda kapitel. Om någon vidare förklaring från vår sida är behöflig må det då vara den, att ifrågasvarande kapitel verkligen synes oss synnerligen väl träffat såsom populär framställning (så långt matematik kan göras populär) av »slumpens avvikelser». Förf:s undervisningsvana har här lärt honom träffa det rätta lagom. Emellertid vill det synas som om förf. hade gjort väl i att låta någon sakkunnig granska jämväl de övriga 11 kapitlen. Det är nämligen icke utan att där förekommer en del ting, som förf. tydligen fått om bakfoten, liksom framställningen för övrigt bär ett alltför tydligt vittnesbörd om att förf:s statistiska beläsenhet väsentligen inskränker sig till WESTERGAARDS »Statistikens Theorie i Grundrids», vilket ju i och för sig är bra nog, men näppeligen tillräckligt, då man vill skriva om »statistikens grundvalar»; särskilt om denna lektyr icke blivit så alldeles väl smält. De sifferexempel som belysa framställningen äro förutom från ovannämnda källa hämtade bl. a. ur nykterhetsstatistiken, rörande vilken förf., trots genomlysande nykteristiska sympatier, dock synes hysa en sund skepsis (exempel på »siffror som ljuga»). Till sist kan det sägas, att om än förf:s populärvetenskapliga stil är rätt så lyckad då det gäller svårare saker som t. ex. försäkring och »slumpens avvikelser», så spelar hans lust att moralisera honom åtskilliga spratt, då han kommer in på enklare och mera alldagliga ting. Förf:s förmåga att inge läsaren den otrevliga föreställningen, att han sitter i klass med seminarister eller rent av söndagsskolebarn, framkallar alltför lätt löjet som motvikt — på författarens och en eljest god saks bekostnad.

S. D. W.

LITTERATURGRANSKNINGAR.

ERNST HÖIJER: *Undersökning av det större och mindre jordbrukets produktion.* Sveriges Allmänna Landtbrukssällskaps Förlagsaktiebolag. Stockholm 1919. 6 kr.

Ur det material, som genom de jordbruksstatistiska lokalundersökningarna sammanbragts, har byråchefen Höijer i den avhandling, vars titel ovan anförts, sökt draga slutsatser angående den inverkan brukningsdelarnas storlek utövar på jordbrukets bruttoavkastning i olika delar av Skåne samt södra och mellersta Sverige. Inom de olika hushållningssällskapens områden har nämligen sedan år 1913 bedrivits planmässig jordbruksstatistisk lokalundersökning. Ärligen har en åttendedel av varje hushållningssällskaps område genomgått av s. k. lokalundersökare, som besökt varje brukningsdel och på särskilda blanketter insamlat ett flertal uppgifter angående åkerjordens användning, utsäde, skörd, antal kreatur etc. För den uppställda frågans ytterligare belysning har författaren sammanställt dessa uppgifter med siffror hämtade dels från de senare åren verkställda arealinventeringarna, dels beträffande Malmöhus län från en år 1909 genom Hushållningssällskapet verkställd statistisk undersökning samt från lantbruksbokföringsföreningarnas driftssammandrag.

Av det genom lokalundersökningarna insamlade materialet har författaren gjort ett representativt urval samt bearbetat det sålunda starkt beskurna materialet för att därur få fram fakta belysande det uppställda spørsmålet. Undersökningen omfattar fem av våra viktigaste jordbruksbygder, nämligen slättbygden i Malmöhus län, Kristianstads-, Västgöta- och Östgötaslätterna och Mälaredalen samt dessutom sydsvenska högländet. Inom ett vart av dessa större områden har utvalts ett antal grupper vardera bestående av helt härad eller del därav med i det närmaste inom varje grupp likartade förhållanden för jordbruksproduktionen. Sålunda är Malmöhus län representerat av ett område i södra delen av Luggude härad, en del av Rönnebergs härad tillhörande Landskronaslätten, västra delarna av Torna och Bara härader samt ett område av Skytts härad omkring Trälleborg.

Ehuru en undersökning av de sålunda utvalda grupperna giver vid handen, att i viss mån olika förhållanden råda inom olika delar

av ovan angivna större områden, kan dock vissa karaktäristiska egenskaper beträffande brukningsdelarnas storlek påvisas. Malmöhusläns- och Västgötaslätterna äro sålunda bondebygder, där gårdar med en areal av 10—50 har dominera. På Kristiandstadsslätten äro herrgårdar och småbruk förhållandevis talrikt företrädda. Östgötaslätten och Mälaredalen äro typiska herrgårdsbygder. Sydsvenska höglandet slutligen intager på grund av sina naturförhållanden en särställning. Åkerjorden förekommer där i små fält insprängda mellan skogsdungar och naturliga ängar, vilket utgör ett bestämt hinder att till en brukningsdel sammanföra större areal åker. Inom detta område äro också brukningsdelar med liten åkerareal förhärskande.

Författaren söker först fastställa, i vilken utsträckning olika kulturväxter odlas på större och mindre brukningsdelar, och finner därvid ett genomgående drag vara, att sädesodlingens tyngdpunkt är förlagd till de större bruken. Detta gäller särskilt veteodlingen, angående vilket sädeslag författaren framhåller att dess odling är stadd i framåtgående samt att de större bruken här som eljest gå i spetsen. Detta är visserligen obestriddigt, men även andra grunder kunna framföras till motivering av veteodlingens relativt undanskymda plats vid de mindre brukningsdelarna. Å dessa drives i stor utsträckning naturahushållning, vilket medför utsträckt odling av de förnämsta vegetabiliska födoämnen råg och potatis. Strävan att utnyttja den fördel dessa mindre bruk hava i tillgång på pålitlig och billig arbetskraft medför därnäst utsträckt husdjursskötsel i förening med odling av foderväxter samt, i de trakter förhållandena det medgiva, odling av arbetskrävande handelsväxter såsom sockerbeter, tobak, trädgårdsprodukter etc. Dessa förhållanden göra det naturligt, att sädesodlingen och speciellt veteodlingen även inom de mest högtstående småbruk intager en ganska blygsam ställning.

Genom jämförelse mellan under krigsåren verkställda inventeringars siffror och resultaten av de tidigare lokalundersökningarna har författaren sökt erhålla upplysning om de förskjutningar kristidens säregna förhållanden medfört för jordbruksproduktionen. Även här visa sig verkningarna av att de större bruken äro anlagda på försäljning och de mindre på naturproduktion. Kristiden har på ett betydligt mera djupgående sätt inverkat på de större brukens produktionsplaner och avkastning än på de mindres. Liksom de större bruken gå i spetsen vid utnyttjande av konjunkurer och förbättringar, äro de även mera känsliga för avsättningssvårigheter och andra rubbningar.

Författaren har även framhållit hurusom i bygder, där jordbruket är stadt i framåtskridande, relativt större skillnad kan påvisas mellan större och mindre brukningsdelar beträffande åkerjordens användning och driftsformerna, än i bygder där förhållandena äro mera stillastående. Av de undersökta områdena räknar författaren till förra gruppen de båda skånska slättbygderna samt östgötaslätten och till den senare med mindre differentierat jordbruk de övriga.

Allt efter som vid utnyttjandet av jordens naturliga alstringskraft tages i anspråk mer eller mindre av båda eller endera av övriga produktionsfaktorer, kapital eller arbete, betecknar man jordbruksdriften såsom mer eller mindre intensiv, respektive kapital- eller arbetsintensiv. Kapitalintensiteten har icke kunnat mätas utifrån det föreliggande materialet, då lokalundersökningen endast lämnar uppgifter, varur kan beräknas det kapital, som ligger i levande inventarier. Då emellertid i jordbruk använda maskiner tillhöra ett relativt ringa antal grupper, synes det som om uppgifter därom lätteligen hade kunnat insamlas vid lokalundersökningarna. Härigenom hade man kommit kapitalintensiteten åtminstone ett steg närmare in på livet.

Till mätande av växtodlingens arbetsintensitet beräknar författaren den relativa arbetsåtgången pr arealenhet för olika kulturväxter. Med tillhjälp av sålunda erhållna intensitetsindex beräknas intensitetsgraden vid olika stora brukningsdelar inom de skilda bygderna. Denna beräkningsmetod bygger helt och hållet på den förut gjorda undersökningen av arealens användning och vilar på det antagandet, att arbetsåtgången för odling av ett visst sädeslag är lika på alla trakter och vid alla storleksklasser och brukningsdelar. Detta torde näppeligen vara riktigt. Å sydsvenska höglandet torde sålunda de besvärliga bärgningsförhållandena medföra större arbetsåtgång vid spannmålsodling där än exempelvis i Skåne, varest vinden gör jordbrukaren värdefulla tjänster vid sädesskörden.

Att de mindre bruken hava sin styrka i kreatursskötseln är ett välkänt förhållande som i föreliggande undersökning ånyo bestyrkes. I detta sammanhang påpekar författaren en av småbrukens allra svagaste sidor, nämligen utnyttjande av dragkraften. För att fullt ekonomiskt kunna tillgodogöra sig hästar som dragare fordras, att man kan använda dem i par. Redan häri ligger en avgjord underlägsenhet för de bruk, som ej fullt sysselsätta ett par hästar. Än sämre äro de ställda, som ej fullt kunna utnyttja ens en häst och likväl tvingas att hålla dylik. Det under olika årstider växlande behovet av dragkraft giver de större bruken, som kunna hålla flera par hästar, ett ytterligare övertag, då dessa större bruk mycket lättare kunna fördela arbetet över olika årstider och därför äro i stånd att hålla färre dragare pr arealenhet än de mindre. Härvid bör emellertid uppmärksammas möjligheten för mindre brukare att under de tider jordbrukets behov av arbetskraft är relativt litet erhålla lönande sysselsättning för sina dragare vid körslor utom jordbruket.

Beträffande antalet kreatur pr arealenhet åker intager sydsvenska höglandet ett mycket framskjutet rum. Här äro som vi sett de mindre brukningsdelarna förhärskande. En mera betydelsefull faktor är emellertid de stora arealer naturlig betesmark som här regelbundet komma på varje hektar odlad jord.

Att Skåne beträffande avkastningens storlek överträffar övriga bygder är naturligt. Såväl jordmån som klimat äro gynnsammare än annorstädes inom landet och jorden brukas i allmänhet intensivare. Skörderesultaten hava av författaren omräknats i skördeenheter uttryckande olika kulturväxters relativa närings- och fodervärde. Dessa skördetal visa sig regelbundet stiga med brukningsdelarnas storlek, vilket skulle giva vid handen, att de större brukningsdelarna lämna relativt större bruttoavkastning. En undersökning av huru stor del av bruttoavkastningen, som går till människoföda, och huru stor del användes till kreatursfoder, giver till resultat, att de större bruken producera relativt mest av människoföda. Det enda bestämda undantaget härifrån bildas av sydsvenska höglandet, där kreatursskötseln intager så framskjuten ställning, att den undanskjuter det egentliga jordbruket.

Som sammanfattning av sin undersökning framhåller författaren i huvudsak följande. Ingen storleksklass kan ur produktiv synpunkt betecknas som den absolut fördelaktigaste. I av naturen gynnade bygder med framåtgående jordbruk visa de större gårdarna sin överlägsenhet men även sin svaga sida, nämligen känslighet för konjunkturer. I mindre goda jordbrukstrakter stå de stora bruken icke blott efter de större i andra trakter, utan hava svårt att mäta sig även med de mindre i den egna trakten.

Författaren understryker emellertid, att undersökningen inskränkt sig till jordbrukets kvantitativa produktion. Sociala och politiska synpunkter hava helt lämnats åsido och räntabilitetsproblemet har ägnats endast förbigående intresse genom jämförelse med vissa siffror ur på bokföringsresultat byggd driftsstatistik. Frågan om jordbrukets anpassande för lämnande av största möjliga bruttoavkastning har visserligen under de närmast gångna åren varit brännande. I och med normala tillförselförhållandens inträdande torde emellertid tyngpunkten åter komma att läggas på räntabiliteten.

Att lämna svar på frågan om större eller mindre brukningsdelars lämplighet ur alla synpunkter, har sålunda icke varit avsikten med denna undersökning. Detta svar torde nämligen långt mera vara beroende på de synpunkter här lämnats åsido, än på dem som gjorts till föremål för undersökning.

Bengt Lanke.

Till red. insända skrifter.

- Arkiv för patent, mönster och varumärkesskydd.* Organ för Svenska föreningen för industriellt rättsskydd. Utg. AXEL HASSELROT. Årg. 1. H. 3. Uppsala 1919.
- Finsk Kommunaltidskrift.* 1919. N:r 3-4. Hfors 1919.
- Försäkringsföreningens i Finland Meddelanden.* 1919. N:r 1. Hfors 1919.
- Försäkringsföreningens Tidskrift.* 1919. H. 3. Sthlm 1919.
- Industria.* Svenska Arbetsgivareföreningens Tidning. Red. AXEL BRUNIUS. Årg. XV. N:r 12-15. Sthlm 1919.
- Kommersiella Meddelanden,* utg. av Kungl. Kommerskollegium. Årg. 6. N:r 12-18. Sthlm 1919.
- Le secours aux chomeurs.* Comte rendu des travaux et des conclusions de la Commission spéciale du chômage. Avril 1919. Bruxelles.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. XIV. N:r 26-39. Hfors 1919.
- Nationaløkonomisk Tidsskrift,* udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. EINAR COHN. 1919. H. 3-4. Kbhvn 1919.
- Nouvelle revue pratique de droit international privé.* Quinzième année. Nos 1-3. Paris 1919.
- Nykterhetskommittén.* X. Bilagor till utredningen rörande allmänt rusdrycksförbud. 4. Förbrukningen av utmlnuteringsvis sålt brännvin efter yrkesgrupper och inkomstklasser, utförd av Kungl. Kontrollstyrelsen. Sthlm 1919.
- Skogen.* Populär tidskrift, utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 6. H. 7-8. Sthlm 1919.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift.* Årg. 17. H. 6-8. Sthlm 1919.
- Social Tidskrift* utg. av Socialstyrelsen i Finland. Årg. 13. H. 1-2. Hfors 1919.
- Sociala meddelanden,* utg. av K. Socialstyrelsen. 1919. N:r 5. Sthlm 1919.
- Statistisk månadsskrift,* utg. av Stockholms stads Statistiska kontor. Årg. XIV. H. 5-7. Sthlm 1919.
- Stockholms Kommunalkalender 1919.* Årg. XIII. Utarbetad av Stockholms stads Statistiska kontor. Sthlm 1919.
- Stockholms stads statistik.* II. Kommunalförvaltning år 1917. — IV. Fattigvård år 1917. — IX. Arbetsförmedling år 1916. Sthlm 1919.
- Svensk Tidskrift.* Red. GÖSTA BAGGE. Årg. IX. H. 4. Sthlm 1919.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift.* Red. YNGVE LARSSON. Årg. 11. H. 4-5. Sthlm 1919.
- Sveriges officiella statistik.* Levnadskostnaderna i Sverige 1913-1914. Del II. Lokalmonografier. 8. Eskilstuna. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1919.
- Tiden.* Tidskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Red. GUSTAV MÖLLER. 1919. N:r 3-5. Sthlm 1919.
- Två skattefrågor inför 1919 års lagtima riksdag.* Handlingar rörande kooperationens beskattning utg. av Kooperativa Förbundets sekreterare. Kooperativa Förbundets Förlag. Sthlm 1919.
- DÖRING, C., Die Bevölkerungsbewegung im Weltkrieg. II. Österreich-Ungarn. (Bulletin der Studiengesellschaft für sociale Folgen des Krieges. N:r 5). Kbhvn 1919.
- HECKSCHER, ERIK F., Tullsystemets framtid. Föredrag vid Kooperativa Förbundets tjugonde kongress den 27 juni 1919. Kooperativa Förbundets Förlag. Sthlm 1919.
- HÖGLUND, NILS, Geografi över Sverige och dess grannländer. Första delen. Fennoskandia. Sverige. P. A. Norstedt & Söner. Sthlm 1919.
- REUTERSKIÖLD, C. A., Föreläsningar i svensk stats- och förvaltningsrätt. II. Förvaltningen. 1. Politiförvaltningsrätt. Första häftet. Uppsala 1919.
- TRAP, CORDE, Grundrids af Finansvidenskapen. Tredje omarbejade Udgave. Vilhelm Trydes Forlag. Kbhvn 1919.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

Malmö

Samtliga fonder 31/12 1919

c:a 42,000,000 kr.,

därav garantifondsförbindelser 10,200,000 kr.

**Brandförsäkringar,
Liv-, Livränte- och Pensions-**

m. fl. försäkringar meddelas genom bolagets huvudkontor i Malmö
och genom dess agenter å alla större platser i Sverige.

■ ■ ■

**Inbrotts-, Resgods-, Vattenskade-,
Glas-, Garanti- och Ansvars-**

försäkringar meddelas av

Försäkringsaktiebolaget

MALMÖ

genom bolaget Skånes agenter.